

अध्याय एक

शोध परिचय

१.१ शोधको पृष्ठभूमि

अनुसन्धान भनेको कुनै कुराको खोज गर्नु, नयाँ कुरा पत्ता लगाउनु, नयाँ धारणालाई प्रमाणित गर्नु अथवा पुराना तथ्यलाई पुनर्व्याख्या गर्नु हो । भाषिक अनुसन्धान भनेको भाषाका बारेमा गरिने थप खोज अनुसन्धान हो । भाषा एउटा मानवीय वस्तु हो । भाषकै माध्यमले मानिसहरूले एक आपसमा आफ्ना भावना र विचार आदान प्रदान गर्ने गर्दछन् । मानिस सामाजिक प्राणी हो । उसले समाजविना आफ्नो जीवन निर्वाह गर्न सक्दैन । उसले आफ्नो सम्पूर्ण आवश्यकता समाजबाट नै पूरा गर्छ । मानिसले भाषा समाजबाट प्राप्त गर्छ र भाषा समाजमा नै आफ्नो विचार विनिमयका लागि प्रयोग गर्ने गर्दछ ।

समय सधैं स्थिर रहदैन । यो परिवर्तन भइरहन्छ । समयको परिवर्तनसँगै समाज पनि परिवर्तन हुन्दै जान्छ, भने भाषामा पनि समाजको परिवर्तन सापेक्ष भाषाका बारेमा खोज अनुसन्धान गर्नु पर्ने हुन्छ । भाषाका बारेमा नयाँ-नयाँ कुराहरू पत्ता लगाउनुका साथै पहिले पत्तालगाइएका कुराहरूलाई तथ्यरूप दिन र भाषालाई जीवन्त दिनका लागि भाषाका बारेमा खोज अनुसन्धान गर्दै जानु पर्छ । नेपालमा बोलिने चार भाषा परिवारका भाषाहरू मध्ये चिनियाँ-तिब्बती भाषा परिवार अन्तर्गतको भोट बर्मेली परिवार भित्र पर्ने विभिन्न भाषाहरू मध्ये लिम्बू भाषा पनि एउटा भाषा हो । यो भाषा नेपालमा बसोबास गर्ने आएका आदिवासी (याक्थुवा) लिम्बू समुदायले बोल्ने भाषा हो । यस भाषालाई 'याक्थुङ् पान' भनिन्छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार नेपालमा लिम्बू जातिको जनसङ्ख्या ३,८७,३०० जना रहेको छ । ती मध्ये लिम्बू भाषा बोल्ने मानिसको सङ्ख्या ३,४३,६०३ जना रहेको छ । लिम्बू भाषालाई नेपालको संविधान, २०७२ ले राष्ट्र भाषाका रूपमा मान्यता दिएको छ । यस भाषाको आफ्नै भाषा लिपि रहेकोछ । जुन लिपिलाई सिरिजङ्गा लिपि भनिन्छ । नेपालमा मात्र नभएर लिम्बू भाषा भारतका विभिन्न ठाउँमा समेत हाल बोल्ने गरिएको छ । लिम्बू भाषामा छ वटा भाषिकाहरू रहेका छन् । ती भाषिका मध्ये पान्थरे भाषिकाको बारेमा

केही खोज अनुसन्धान गरिएको पाइन्छ, भने लेखन, प्रकाशन र पठन पाठनका हिसाबले यो भाषिका अगाडि रहेको छ । यस भाषिकाले केन्द्रीय भाषिकाको समेत मान्यता पाएको छ । त्यसै गरी छथरे, फेदाप्पे, याङ्वरके भाषिकाको बारेमा पनि केही खोज अनुसन्धान भएको पाइन्छ । तमरखोले भाषिकाको बारेमा आज सम्म कुनै पनि किसिमको खोज अनुसन्धान अध्ययन भएको पाइदैन । पान्थरे भाषिकाको तुलनामा यी भाषिकाहरू पछि परेका छन् । तमरखोले भाषिका पूर्वी नेपालको ताप्लेजुङ जिल्लाको तमरखोला नदीको आसपासका गाविसहरूमा बसोबास गर्ने लिम्बू जातिहरूले बोल्ने लिम्बू भाषा हो । यस भाषिकाको बारेमा हाल सम्म खोज अनुसन्धान हुन सकेको छैन । यो भाषिका अन्य भाषिकाको तुलनामा धेरै पछि रहेको छ । अहिले सम्म कुनै पनि किसिमका लिखित सन्दर्भ सामग्रीहरू पनि यस भाषिकामा प्रकाशन भएको छैन । यो भाषिका अहिले सम्म कथ्य रूपमा मात्र सिमित रहेको छ । भाषालाई जीवन्त दिनुका साथै स्तरीय बनाउनु लानका लागि त्यस भाषाका बारेमा गहिरो खोज अनुसन्धान गर्नु आवश्यक हुन्छ । तसर्थ यस तमरखोले भाषिकाको बारेमा अझ सम्म खोज अध्ययन भएको पाइदैन । त्यसैले प्रस्तुत अध्ययनको शीर्षक तमरखोले लिम्बू भाषिकाको अध्ययनले यस विषयमा विशेष अध्ययन गरेको छ ।

१.२ समस्याकथन

भाषा मानवीय वस्तु हो । भाषा मानिसले मात्र प्रयोग गर्छ । आफ्नो विचार विनिमय गर्न मानिसले भाषा प्रयोग गर्ने गर्दछ । भाषाविना कुनै पनि व्यक्ति र समाजको अस्तित्व रहन सक्दैन । भाषा मानिसले आफ्नो विचार विनिमय गर्नका लागि पूखौं पूखा देखि नै आर्जेको वस्तु हो । संसारमा लगभग ६,००० भाषा छन् । ती सबै भाषाका आ-आफ्नै अस्तित्व रहेको छ । हाम्रो देश नेपाल भौगोलिक क्षेत्रका हिसाबले सानो भए ता पनि बहुभाषिक, बहुसंस्कृतिक, बहुधर्मिक र बहुजाति भएको मुलुक हो । यहाँ संसारमा वोलिने विभिन्न भाषा परिवार मध्ये कुसुन्डा भाषा बाहेक भारोपेली, चिनियाँ-तिब्बती, द्रविड, र आग्नेली भाषा परिवार गरी चार भाषा परिवारका भाषा वोलिन्छ । ती चार भाषा परिवार मध्ये लिम्बू भाषा चिनियाँ-तिब्बती भाषा परिवारभित्र पर्दछ (चेम्जोङ, २०६९, मूल सम्पादन) ।

नेपालको संविधान, २०७२ ले राष्ट्र भाषाका रूपमा मान्यता दिएको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार नेपालमा १२५ जातजाति छन्, भने १२३ वटा भाषा वोलिन्छ ।

त्यस भित्र पर्ने भाषा एउटा लिम्बू भाषा पनि हो । लिम्बू भाषा पूर्वी नेपालको मेची र कोशी अञ्चलको अरुण पूर्व नौ जिल्लामा बोबास गर्ने लिम्बू समुदायले बोल्ने भाषा हो । यो भाषा नेपाल बाहेक भारतको सिक्किम, आसाम, नागाल्याड, दार्जिलीङका साथै भुटान र म्यानमारमा बासोबास गर्ने लिम्बू समुदायले समेत बोल्ने गर्छन् । लिम्बू भाषाको आफ्नै लिपि छ । त्यसलाई सिरिजङ्गा लिपि भनिन्छ । आफ्नो भाषा र लिपिलाई जीवीत राख्न सक्ने विभिन्न आदिवासीहरु मध्ये लिम्बू जाति पनि एक हो । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार नेपालमा लिम्बु भाषा बोल्ने मानिसको जनसङ्ख्या ३,४३,६०३ जना अर्थात् १.२९ प्रतिशत रहेको छ । १० वर्ष पहिले राष्ट्रिय जनगणना २०५८ मा लिम्बु भाषा बोल्ने वक्ताको सङ्ख्या १.४७ प्रतिशत रहेको घटेर जानु लिम्बू भाषामा देखिएको एउटा ठूलो भाषिक समस्या हो (राष्ट्रिय जनगणना, २०६८) ।

लिम्बू भाषामा पनि पाँचथरे, छथरे, फेदाप्पे, याङ्वरके, तमरखोले र मेवाखोले गरी ६ वटा भाषिकाहरु रहेका छन् । ती भाषिकामध्ये लेखन, प्रकाशन, पठनपाठन, र रचनाका दृष्टीले पाँचथर भाषिका अगाडि रहेको छ । हाल सम्म यस भाषिकाले केन्द्रीय भाषिकाको समेत मन्यता पाएको अवस्था छ । त्यसैगरी याङ्वरके, छथरे र फेदाप्पे भाषिकाको वारेमा पनि केही खोज अनुसन्धान गरिएको पाईन्छ । तर मेवाखोले र तमरखोले भाषिकाको वारेमा अहिले सम्म कुनै पनि किसिमको खोज अनुसन्धान गरिएको देखिदैन । अझ तमरखोले भाषिकाको वारेमात कुरै नगरे हुन्छ । यस भाषिकालाई लिम्बू भाषाका विद्वान मानिएको ईमानसिं चेम्जोडले समेत तमरखोले भाषिकाको सहायक भाषिका हो भनी उल्लेख गरेका छन् । तर चेम्जोडले तमरखोलामा बोलिने सहायक भाषिका भनेकाले उनको पनि यस भाषिका प्रतिको अध्ययन कम रहेको देखिन्छ, किन भने यस क्षेत्रमा उपत्यका नभएर यो एक हिमाली क्षेत्र हो । त्यसैले यस क्षेत्रमा बस्ने समुदायले बोल्ने भाषालाई एउटा छुट्टै भाषिका मानिन्छ, त्यसलाई तमरखोले भाषिका भनिन्छ । तमोरखोले भाषिका र मेवाखोले भाषिकाबिचमा बोध्गम्यताका हिसावले नजिक भएता पनि सम्प्रेसनका दृष्टीले यी दुई भाषिका बिच केही फरक रहेको छ । तसर्थ तमरखोला नदीको असपासमा बसोबास गर्ने लिम्बू समुदायले बोल्ने भाषा मेवाखोले भाषिकाको सहायक भाषा नभइकन एउटा छुट्टै भाषिका हो । यो भाषा ताप्लेजुङ जिल्लाको पश्चिम क्षेत्रको तमरखोलानदीको आसपासमा रहेका साविक गा.वि.स. लिङ्खम, तापेथोक, लेलेप, इखाबु, खेजेनिम र सावादिनमा बसोबास गर्ने लिम्बू समुदायले बोल्ने गर्दछन् । यस भाषिकाको वारेमा हाल सम्म कुनै पनि किसिमको

खोज अनुसन्धान कार्य नगरिएकाले यस भाषिकाको अध्ययन गर्नु यहाँ प्रमुख समस्याका रूपमा रहेको छ । अनुसन्धान कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन निम्न सवालहरूलाई समस्याको रूपमा लिइएको छ (राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान, २०५९) ।

प्रस्तुत शीर्षकसँग सम्बन्धित अध्ययनमा निम्नानुसारका समस्या कथन राखिएका छन् :

- (क) लिम्बू भाषा र तमोरखोले भाषिकाको स्थिति कस्तो छ ?
- (ख) तमोरखोले भाषिकाको शब्दभण्डार र व्याकरणिक कोटिको व्यवस्था कस्तो रहेको छ ?
- (ग) लिम्बू भाषा र तमोरखोले भाषिकबीच के-कस्ता समानता र असमानता रहेका छन् ?

१.३ शोध उद्देश्य

प्रस्तुत शोधपत्रको उद्देश्यहरू निम्न लिखित रहेका छन् :

- (क) लिम्बू भाषा र तमोरखोले भाषिकाको सामान्य परिचय दिनु ।
- (ख) तमोरखोले भाषिकाको शब्दभण्डार र व्याकरणात्मक कोटिको विश्लेषण गर्नु ।
- (ग) लिम्बू भाषा र तमोरखोले भाषिका बिच रहेको समानता र असमानताको तुलना गर्नु ।

१.४ अध्ययनको औचित्य

- क) एम.एड अध्ययनको प्रयोजनको लागि स्थानीय तहमा अध्ययन र अध्यापन गर्न
- ख) व्याकरण निर्माण गर्न,
- ग) पाठ्यपुस्तक तयार गर्न,
- घ) शिक्षण सिकाइ गर्न, पाठ्यपुस्तक सम्पादन गर्न र पत्र पत्रिका प्रकाशन गर्ने तमोरखोले भाषिकाको औचित्य रहेको छ ।

यस आधारमा प्रस्तुत शोध अध्ययन सम्पन्न भएपछि ताप्लेजुङ जिल्लाको उत्तरी क्षेत्रमा बोलिने तमरखोले भाषिकाका वक्ता, अध्येयता, पाठक वर्ग, शिक्षक वर्ग, विद्वान, वृद्धिजीवी, विद्यार्थी वर्ग, विषय विशेषज्ञ, लेखक, साहित्यकार र अन्य पक्षमा भावी अनुसन्धान कर्ताका लागि केही थप सहयोग पुग्ने आशा लिन्दै लिम्बू भाषा प्रति चासो राख्ने जो कोही व्यक्तिका लागि पनि सहयोगी मुलक सन्दर्भ सामग्री हुने विश्वासका साथै शैक्षिक दृष्टिकोणले समेत लिम्बू भाषाका पाठ्य पुस्तक र शैक्षिक सामग्री निर्माण कार्यमा पनि प्रस्तुत अध्ययन महत्वपूर्ण हुने आशा गरिएको छ ।

१.५ अध्ययनको सीमाङ्कन

कुनै पनि अध्ययन अनुसन्धान गर्ने क्रममा अध्ययन क्षेत्रको परिवेश र सामग्रीको सम्भाव्यता अत्यत विस्तृत तथा व्यापक हुन्छ । अध्ययनमा ती सम्पूर्ण पक्षलाई समेट्न कठिन हुने हुँदा अध्ययनको व्यापकता अनि गहिराइपनलाई निश्चित क्षेत्रमा सीमित गर्नु पर्ने हुन्छ । अध्ययनको सीमाङ्कन नगरिएमा अनुसन्धान कार्य तथ्यपूर्ण र उद्देश्यपूर्ण हुन सक्दैन । अध्ययनको मार्ग पनि विचलित हुन्छ । प्रस्तुत शोध अध्ययनको सीमा यसप्रकार रहेको छ ।

(क) लिम्बू भाषा र तमोरखोले भाषिको परिचयसँग सम्बन्धित रहेको छ ।

(ख) अध्ययन तमरखोले लिम्बू भाषिका बोल्ने १०० वक्तामा मात्र सीमित रहको छ ।

(ग) अध्ययन ताप्लेजुङ जिल्लाको उत्तरी क्षेत्रको फक्ताङलुङ गाउँपालिका मात्र सीमित रहेको छ ।

(घ) अध्ययनमा तमराखोले लिम्बू भाषिका बोल्ने १०० जनालाई मात्र समावेश गरिएको छ ।

(ङ) अध्ययनमा तमरखोले भाषिकाको शब्द भण्डार र व्याकरणिक कोटिलाई समेटिएको छ ।

(च) लिम्बू भाषा र तमोरखोले भाषिकाको तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ ।

१.६ अध्ययनको ढाँचा

यस शोध पत्रलाई पाँच अध्यायमा विभाजन गरिएको छ । ती अध्यायहरूलाई विभिन्न शीर्षक र उपशीर्षकमा आवश्यकता अनुसार विभाजन गरिएको छ । प्रस्तुत शोध पत्रको रूप रेखा निम्न अनुसार रहेको छ :

- (१) अध्याय एक : शोधपत्रको परिचय
- (२) अध्याय दुई : पूर्वकार्यको अध्ययन र सैद्धान्तिक अवधारणा
- (३) अध्याय तीन : शोध विधि र अध्ययन प्रक्रिया
- (४) अध्याय चार : अध्ययनको व्याख्या र विश्लेषण
- (५) अध्याय पाँच : निष्कर्ष

सन्दर्भ ग्रन्थ सूची

परिशिष्ट

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा

विगतको अनुभवले वर्तमान कार्यमा सफलता प्राप्त गर्न सहयोग गर्छ । किन भने वर्तमान कार्यमा सफलता प्राप्त गर्न कसरी काम गर्ने भन्ने कुराको ज्ञान र सीप विगतको अनुभवबाट मात्र प्राप्त हुन्छ । अझ अनुसन्धान जस्तो कार्यमा त यस भन्दा पहिले गरिएका खोज अनुसन्धानको अध्ययन गर्न अति आवश्यक हुन्छ । विगतमा गरिएका अनुसन्धानको अध्ययनबाट नै वर्तमान गर्न लागिने अनुसन्धान कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ । विगतमा गरिएको अनुसन्धान कार्यमा के कस्ता समस्याहरू देखियो । र अध्ययन कार्यमा के कस्ता विधिहरू प्रयोग गरिएको थियो, भन्ने कुराको जनकारी समेत पूर्व कार्यको अध्ययनबाट थाहा पाउन सकिन्छ । तसर्थ अनुसन्धान कार्यलाई उद्देश्यपूर्ण बनाउन पूर्वकार्यको समीक्षा आवश्यक पर्छ । त्यसैले यस शोध कार्यलाई सफल पार्न केही पूर्व कार्यको समीक्षा प्रस्तुत गरिएको छ ।

चेम्जोङ, (२०६८) ले “पान्थरे लिम्बू भाषिका एकः अध्ययन” शीर्षकमा शोध अध्ययन गरेको पाइन्छ । प्रस्तुत शोध पत्रको उद्देश्य लिम्बू जाति, भाषा र भाषिकाको सामान्य परिचय दिनु रहेको पाइन्छ । यस शोध पत्रमा पान्थरे भाषिकाको नामकरण, शब्दवर्ग, वाक्य, लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, भाव, पक्ष, संयोजक, करण, अकरण, विशेषण, क्रिया कारक र विभक्तिका वारेमा अध्ययन गरेकी छन् । यो अध्ययन पनि भाषा सम्बन्धीको महत्वपूर्ण अध्ययन मान्न सकिन्छ ।

बोखिम, (२०६९) ले “ताप्लेजुङ जिल्लामा बोलिने लिम्बू भाषा र नेपाली भाषाको व्याकरणात्मक कोटिको व्यतिरेकी अध्ययन” शीर्षकमा शोध अध्ययन गरेको पाइन्छ । प्रस्तुत शोध पत्रको उद्देश्य लिम्बू जाति, भाषाको परिचय दिनु, ताप्लेजुङ जिल्लामा बोलिने लिम्बू भाषा र नेपाली भाषामा रहेका असमानता पहिचान गर्नु, ताप्लेजुङ जिल्लामा बोलिने लिम्बू भाषा र नेपाली भाषाका व्याकरणात्मक कोटिका आधारमा व्यतिरेकी अध्ययन गर्नु रहेको पाइन्छ । यस शोधपत्रमा उषा बोखिमले लिम्बू जातिको परिचय, भाषिक परिवारको

जानकारी, व्याकरणात्मक कोटि लिङ्ग, वचन, पुरुष, क्रिया, विशेषण, आदर, काल, भाव, पक्ष, करण, अकरणसँग स्तरीय नेपाली भाषाको तुलनात्मक अध्ययन गरेकी छन् । यो पनि अध्ययन लिम्बू भाषाको वारेमा अध्ययन गर्नेहरूको लागि महत्वपूर्ण देखिन्छ ।

राई (२०५३) ले “नेपाली र दुमी भाषाका शब्द निर्माण र व्याकरणिक, कोटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन” शीर्षकमा शोध कार्य गरेको पाइन्छ । यस शोध पत्रमा रामकुमार राईले दुमी जाति र भाषाको परिचय, वर्तमान स्थिति, बसोबास क्षेत्र, जनसङ्ख्या, धर्म, पेशा, शिक्षाको अध्ययन गर्नुका साथै दुमी भाषाको नेपाली भाषासँग तुलनात्मक अध्ययन समेत गरेका छन् । शोधार्थीले दुमी भाषाका शब्द निर्माण प्रक्रियामा उपसर्ग, प्रत्यय, समास, द्वित्व, मध्यसर्ग तथा व्याकरणात्मक कोटिमा लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, भाव, आदर र पक्षको नेपाली भाषासँग तुलनात्मक अध्ययन गरेको पाइन्छ । यस अध्ययनलाई पनि भाषा सम्बन्धी महत्वपूर्ण अध्ययन मान्न सकिन्छ ।

सुब्बा (२०५५) ले “नेपाली भाषा र लिम्बू भाषा बीच पद सङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन” शीर्षकमा शोध अध्ययन गरेको पाइन्छ । यस शोध पत्रमा सुब्बा बेगेन्द्रले नाम पद, सर्वनाम पद, विचमा तुलनात्मक अध्ययन गरी नेपाली भाषा र भाषाको व्याकरणिक विभिन्न पक्षमा तुलनात्मक अध्ययन गरेर लिम्बू भाषा र नेपाली भाषाको समानता र असमानता पनि केलाएका छन् । यस अध्ययन पनि भाषा सम्बन्धी महत्वपूर्ण अध्ययन मानिन्छ ।

माबो (२०६६) ले “लिम्बू भाषिकाको शब्दवर्ग र व्याकरणिक कोटिहरूको अध्ययन” शीर्षकमा शोध अध्ययन गरेको छ । माबोले यस शोध पत्रमा लिम्बू जाति र भाषाको परिचय, शब्दवर्ग व्यवस्थाको अध्ययन, व्याकरणिक कोटि लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, भाव, पक्ष, वाच्य, आदर, करण, अकरण, कारक र विभक्तिको अध्ययन गरेका छन् । यो अध्ययन पनि भाषा सम्बन्धी महत्वपूर्ण अध्ययन मानिन्छ ।

माबो (२०६७) ले “याङ्वरके लिम्बू भाषाका शब्दवर्ग र व्याकरणिक कोटिहरूको अध्ययन” शीर्षकमा शोध अध्ययन गरेको पाइन्छ । यस शोध अध्ययनमा शोधार्थीले याङ्वरके लिम्बू भाषाको स्वर वर्ण, व्यञ्जन वर्ण, ध्वनी परिवर्तन, शब्दवर्ग व्यवस्था र व्याकरणात्मक कोटिहरूलाई समस्याका रूपमा देखाई तिनै उद्देश्यमा आधारित भएर निष्कर्ष

निकालेका छन् । यो अध्ययन याङ्वरक थुमको तेल्लोक, पेदाङ, खेवाङ, सिनाम, गा.वि.स. र काठमाण्डौं, ललितपुर र भक्तपुर जिल्लामा रहेर अध्ययन गरेका छन् । शोधार्थीले अध्ययनमा सर्वेक्षण विधिको प्रयोग गरेका छन् । यस अध्ययनमा ४० जना याङ्वरके लिम्बू भाषा बोल्ने वक्ताहरूलाई लिइएका छन् । यो अध्ययन लिम्बूभाषा सम्बन्धी अध्ययन गर्ने र अन्य अनुसन्धानमा सङ्लग्न अनुसन्धान कर्ताहरूलाई पनि महत्वपूर्ण हुने देखिन्छ ।

सङ्गौला (२०६७) ले “पल्लो किरातको किपट व्यावस्था” शीर्षकमा शोध अध्ययन गरेको पाइन्छ । यस शोध अध्ययनमा शोधार्थीले किरात जातिको परिचय, लिम्बू शब्दको उदय, लिम्बू जातिको संस्कृति र संस्कारलाई भलकाउँदै किपट भूमि व्यवस्था अन्तर्गत विविध पक्षहरू ताम्रपत्र, लालमोहर आदि अप्रकाशित ऐतिहासिक दस्तावेजहरूको आधारमा विस्तृत रूपले व्याख्या विश्लेषण गरेका छन् । यस अध्ययन पनि लिम्बू भाषा सम्बन्धी अध्ययन गर्ने अनुसन्धान कर्ताहरूका लागि महत्वपूर्ण मानिन्छ ।

लिम्बू (२०७०) ले “मेवाखोले लिम्बू भाषिकाको अध्ययन” शीर्षकमा अध्ययन गरेको पाइन्छ । यस शोध अध्ययनमा मेवाखोले लिम्बू जातीको भाषिकाको शब्द भण्डार र व्याकरण कोटिको आधारमा अध्ययन र विश्लेषण गरेका छन् । यो अध्ययनले पनि अध्ययन कर्ताका लागि महत्वपूर्ण मानिन्छ । यो शोधपत्रको शीर्षकनै यहि प्रारम्भिक अध्ययन रहेको छ । माथि उल्लेखित पूर्वकार्यको अध्ययनले प्रस्तुत अध्ययनलाई सैद्धान्तिक र व्यवहारिक आधार प्रदान गरेको छ ।

एम.एड. अध्ययनको प्रयोजनको लागि स्थानिय तहमा अध्ययन र अध्यापन गर्न, व्याकरण निर्माण गर्न, पाठ्यपुस्तक तयार गर्न, शिक्षण सिकाइ गर्न, पाठ्यपुस्तक सम्पादन गर्न र पत्र पत्रिका प्रकाशन गर्ने पूर्व कार्यको अध्ययन गर्दा लिम्बू भाषाका वारेमा केही अध्ययन अनुसन्धान भए ता पनि प्रस्तुत शोध अध्ययन शीर्षकमा कुनै शोध अध्ययन भएको छैन । यस आधारमा प्रस्तुत शोध अध्ययन सम्पन्न भएपछि ताप्लेजुङ जिल्लाको उत्तरी क्षेत्रमा बोलिने तमरखोले भाषिकाका वक्ता, अध्येयता, पाठक वर्ग, शिक्षक वर्ग, विद्वान, वृद्धिजीवी, विद्यार्थीवर्ग, विषय विशेषज्ञ, लेखक, साहित्यकार र अन्य पक्षमा भावी अनुसन्धान कर्ताका लागि केही थप सहयोग पुग्ने आशा लिन्दै लिम्बू भाषा प्रति चासो राख्ने जो कोही व्यक्तिका लागि पनि सहयोगी मुलक सन्दर्भ सामग्री हुने विश्वासका साथै शैक्षिक दृष्टिकोणले समेत लिम्बू भाषाका पाठ्य पुस्तक र शैक्षिक सामग्री निर्माण कार्यमा पनि

प्रस्तुत अध्ययन महत्वपूर्ण हुने आशा गरिएको छ साथै पूर्वकार्यको समीक्षालाई आधार मानी अध्ययन गरिएको छ ।

२.२ पूर्व अध्ययनको उपयोगिता

अध्ययन अनुसन्धानको सिलसिलामा आफूले शोध गर्न लागेको विषयमा त्यस भन्दा अगाडी के कति अध्ययन, अनुसन्धान र खोज कार्य भएका छन् भन्ने कुराको जानकारी लिनका लागि गरिने अध्ययन नै पूर्व कार्यको अध्ययन हो । पूर्वकार्यको अध्ययनले सम्बन्धित विषयमा के कति अध्ययन अनुसन्धान भएको छ, भन्ने कुराको जानकारी दिनुका साथै अध्ययन कार्यलाई अगाडी बढाउन सहयोग गर्छ । पूर्व कार्यको अध्ययनले पूर्व कार्य गर्ने व्यक्तिले छनोट गरेको शोध शीर्षकमा उसले सम्बन्धित विषयमा कुन प्रयोजन, कुन विधि र पद्धति प्रयोग गरी त्यस विषयमा के कति अध्ययन गरेको छ । त्यस विषयमा अब कुन कुन पक्षमा अध्ययन गर्न बाँकी रहेको छ, भन्ने कुराको जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

शोध कार्यलाई सफलता पूर्वक पूरा गर्नका लागि पूर्व अध्ययनलाई एक अभिन्न अङ्गका रूपमा लिइन्छ । त्यसैले पूर्व अध्ययनको समीक्षाले शोधार्थीलाई आफूले गर्न लागेको शोधकार्यको समस्यालाई सहज रूपमा समाधान गर्ने आवश्यक सैद्धान्तिक पृष्ठभूमि प्राप्त हुनुको साथै आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण गर्नका लागि ठोस आधार समेत प्राप्त हुन्छ । यसका अतिरिक्त यस भन्दा पहिले कुन कुन विषयमा अध्ययन अनुसन्धान भए र अब हुन बाँकी रहेका विषयहरू के-के छन् भन्ने कुराको जानकारी हुन्छ । त्यसकारण पूर्व कार्यको अध्ययन शोधकार्यका लागि अति महत्वपूर्ण हुन्छ । पूर्व अध्ययनको महत्वलाई बुँदागत रूपमा तल प्रस्तुत गरिएको छ :

- (क) शोधकार्यलाई उद्देश्यमुखी बनाउने र परिणाममुखी बनाउने ।
- (ख) शोधकार्यका विषयवस्तुहरूलाई प्रमाणिकता प्रधान गर्न ।
- (ग) विगतमा के-कस्ता विषयमा अध्ययन भए र भविष्यमा के-कस्ता विषयमा अध्ययन गर्नु पर्ने हो सो बारेमा जानकारी दिन ।
- (घ) अनुसन्धानलाई तथ्य सत्य बनाउन ।

(ड) अनुसन्धान कार्यलाई वैज्ञानिक र विश्लेषणीय बनाउन ।

(च) अनुसन्धान गर्नका लागि उपयुक्त विधिहरूको छनोट गर्न ।

(छ) शोधकार्यलाई विश्वसनीय र वैधता प्रदान गर्न ।

(झ) शोधकार्यका लागि तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण प्रक्रियाका बारेमा निर्णय लिनका लागि आधार प्रदान गर्न ।

२.३ सैद्धान्तिक अवधारणा

भाषा एक सामाजिक वस्तु हो । मानिसले भाषा समाजबाट प्राप्त गर्दछ र समाजमा नै प्रयोग गर्ने गर्छ । उसले आफ्नो सम्पूर्ण आवश्यकताहरू भाषाकै माध्यमले पुरा गर्ने गर्छ । भाषा प्रत्येक समाजको सामाजिक सम्पति हो । भाषा समाजको गतिसँगै परिवर्तन भई रहन्छ । यो सबै ठाउँमा सधैँ एकनास रहदैन ।

नेपाली भाषाका भाषिकाहरूमा पूर्वेली, मझाली, ओरपश्चिममा, मध्यपश्चिममा तथा पश्चिममा क्षेत्रमा बोलिन्ने नेपाली भाषाका भाषिकाहरू हुन् । भाषिकाले भाषा सर्म्पकमा चेन्का रूपमा विनिमय गर्दै कथ्य भाषाको निकटमा पुऱ्याउँछ । यहाँ नेपालमा बोलिने भोटवर्मेली भाषा अन्तर्गतको लिम्बू भाषामा पनि प्रस्तमात्रमा भाषिकाहरू पाइन्छन् । लिम्बू भाषा पूर्वी नेपालको पाँचथर, ताप्लेजुङ, इलाम, झापा, लगायत पूर्वी भेगमा सिमित रहेको यस भाषाले पनि धेरै रूप लिइसकेको छ । यस भाषाको पनि पाँचथरे, छथरे, फेदाप्पे, याङ्वरके, तमरखोले, मेवाखोले गरी छ वटा भाषिकाको जन्म भएको पाइन्छ ।

यसरी भाषाले भाषिकाको रूपलिने क्रम निरन्तर नै रहन्छ । किन की भाषा जति व्यापक तथा प्रयोग विस्तारको कमजोरी हुँदै जान्छ । त्यती नै भाषिकाको पनि प्रयोग हुँदै जान्छ । किन की भाषा परिवर्तन हुन्छ भन्ने कुरा माथिनै चर्चा गरी सकिएको छ । भाषालाई जोगाउँदै बढाउँदै जानु पर्छ । जुन व्यक्ति संस्था तथा राज्यको तर्फबाट यसको संरक्षण संवर्द्धन गर्नु पर्छ । भाषालाई एउटा स्तरीयताको मान्यता दिनु पर्छ, भन्ने एउटा सिद्धान्तको कुरा हो तर भाषाको परिवर्तन तथा भाषिकाको भेदको निरुपण गर्नु पर्छ, भन्ने कुरा चाँहि हुँदैन बरु यसको बारेमा भएका विभिन्न परिवर्तन, लोप तथा विकासका बारेमा के कस्तो परिवर्तन भए के कसरी भए किन भए जस्ता विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गर्नु

आजको आवश्यकता नै हो । यहाँ लिम्बू भाषाको कुरा गर्दा यसको उत्पत्तिसँगै भएको परिवर्तनले छ, वटा भाषिकाको भेदहरु मध्ये तमोरखोले भाषिकाको अध्ययनलाई अगाडि बढाइएको छ ।

दुई वा दुई भन्दा बढी भाषाका व्यवस्था र उपव्यवस्थाहरुको समानता र असमानता तथा विशेषता आदिको विषयमा तुलनात्मक रूपमा अध्ययन गर्ने भाषाविज्ञानको शाखा व्यतिरेकी विश्लेषण हो (भण्डारी, ओझा र अर्याल, २०६८ : १४) । यो सिद्धान्त विसौ शताब्दीको मध्यतिर विकास भएको पाइन्छ । तुलनात्मक अध्ययन गर्दै तिनको बीचको असमानता र समानता पत्ता लगाई सिकारुहरुलाई लक्ष्य भाषा र मातृभाषासिक्ने क्रममा के-कस्ता र कसरी, भाषिक कुन पक्षमा बाधा हुन्छ भन्ने कुरा पत्ता पाइने युक्ति भाषाशास्त्री अमेरिकी विद्वान सी.सी. फ्रीज र रवर्ट ल्याडोले अगाडि सारे (गौतम, ओझा सुवेदी, २०६७ : २१) ।

यही सैद्धान्तिक अवधारणामा आधारित भई लिम्बू भाषा र तमोरखोले भाषिकाको व्याकरणिक कोटी र शब्द भण्डारको तुलनात्मक अध्ययन गरी उक्त भाषामा पाइने समानता र भिन्नता पत्ता लगाउन, सम्भावित त्रुटिहरुको पहिचान गर्न, निराकरणको लागि सुझाव दिन आवश्यक ठानिएकोले यो शीर्षकमा अध्ययन गरिएको छ ।

नेपाली भाषाको सापेक्षतामा लिम्बू भाषा र तमोरखोले भाषिक बीच तुलनात्मक अध्ययन गर्नु समयसापेक्ष भएकोले यो अध्ययन महत्वपूर्ण रहेको छ । नेपाली भाषा र लिम्बू भाषाको वाक्य गठनको तुलनात्मक अध्ययन यस अघि नभएकोले प्रस्तुत शोधकार्य औचित्यपूर्ण रहेको छ ।

२.४ व्यतिरेकी विश्लेषण प्रक्रिया

व्यतिरेकी विश्लेषणले दुई भाषा बीचको तुलनात्मक अध्ययनसँग सम्बन्धित हुन्छ । दुई वा दुई भन्दा बढी भाषाका विशिष्ट विशेषताहरुको व्यवस्थित र तुलनात्मक अध्ययन नै व्यतिरेकी विश्लेषण हो (भण्डारी, घिमिरे, नेपाल २०६८ : १२९) ।

अध्ययनको प्रकृति निम्नानुसार रहेका छन् :

(क) समतलीय पद्धति

दुईवटा भाषामा रहेको समानता र असमानताहरूको तुलनात्मक अध्ययन गर्ने पद्धति समतलीय पद्धति हो ।

ख) ऊर्ध्वतलीय पद्धति

दुई भन्दा बढी भाषाहरूमा बीचको समानता र असमानताको तुलनात्मक अध्ययन गर्ने नै उर्ध्वतलीय पद्धति हो ।

प्रस्तुत शोधकार्य समतलीय पद्धतिको आधारमा अध्ययन गर्न खोजिएको हो । नेपाली भाषा र लिम्बू भाषामा वाक्य गठनको समानता र असमानताहरूको तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्न सम्बन्धित विषयमा सामग्री सङ्कलन गर्न महत्वपूर्ण हुन्छ । उक्त सामग्रीको सत्य रूप दिन लिम्बू भाषाका विशेषज्ञ व्यक्तिहरूको माध्यम लिइएको छ ।

अध्याय तीन

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

३.१ अध्ययनको ढाँचा

कुनै पनि शोध कार्यलाई व्यवस्थित रूपमा पूरा गर्नका लागि अध्ययन विधि र प्रक्रियाका बारेमा स्पष्ट पहिचान हुनु पर्छ। तसर्थ अध्ययन कार्यलाई व्यवस्थित र योजनाबद्ध तरिकाले अगाडी बढाउन स्रोत सामग्रीको आवश्यकता पर्छ। प्रस्तुत शोध अध्ययन ताप्लेजुङ जिल्लाको तमरखोले लिम्बू भाषिकाको अध्ययन रहेको हुनाले आवश्यकता अनुसार प्राथमिक र गौण दुवै स्रोत सामग्रीको प्रयोग गरिएको छ साथै वर्णनात्मक तह, तुलनात्मक तह, रूपात्मक तह, वाक्यात्मक तह, शब्द भण्डारगत तह, शैलीगत तहका आधारमा वर्णनात्मक तथा तुलनात्मक अध्ययन गर्न सकिन्छ।

३.२ जनसङ्ख्या

प्रस्तुत अध्ययनमा ताप्लेजुङ जिल्लाको फक्ताङलुङ गाउँपालिका साविक लिम्खिम, तोपथोक, लेलेप, इखाबु, खेजेनिम र सावादिन साविक गा.वि.स. र आसपासमा बस्ने सम्पूर्ण लिम्बू भाषीहरूलाई जनसङ्ख्याको रूपमा लिइएको छ।

३.३ नमुना छनोट

प्रस्तुत अध्ययनमा समय, आर्थिक र भौगोलिक परिवेशका कारणले तमरखोले भाषिका बोल्ने सम्पूर्ण मानिसहरूलाई समेट्न नसकिने भएकोले ताप्लेजुङ जिल्लाको फक्ताङलुङ गाउँपालिकाको वडा नं. १ देखि ६ सम्मका १०० जना लिम्बू भाषा बोल्ने व्यक्तिलाई प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ।

३.४ सामग्री निर्माण

यस अध्ययनलाई पूर्ण रूप दिनका लागि जम्मा लिखित प्रश्नावली सङ्ख्या ३७ वटा रहेका छन् तथ्याङ्क/सूचना सङ्कलनका साधनहरूमा वाक्यात्मक तहमा नाम, सर्वनाम, विशेषण, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, क्रियापदका आधारमा लिङ्ग, वचन, पुरुष आदर, विभक्ति,

कारक भएका प्रश्नावली निर्माण गरी तिनैका आधारमा निम्न अनुसारका स्रोत सामग्रीको उपयोग गरि सामग्री सङ्कलन गरिएको छ ।

३.५ तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलन पद्धति

प्रस्तुत अध्ययनको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने क्रममा शोध निर्देशकको सल्लाह र सुझाव अनुसार छनोटमा परेका ६ वटा वडा प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनोट गरिएका जम्मा १०० जना लिम्बू भाषा बोल्ने मानिसहरूसँग छलफल, संवाद गर्नुका साथै तयार पारिएका प्रश्नावली समेत प्रयोग गरी प्रत्येकलाई छुट्टा छुट्टै सोधी, रेकर्ड समेत गरी टिपोट गरिएको छ ।

(क) प्राथमिक स्रोत

सामग्री सङ्कलनका मुख्य अध्येयता स्वयम् लिम्बू भाषाको मूल वक्ता भएकाले आफैलाई सूचक मानी आधारभूत शब्द र वाक्य सङ्कलन गरिएको छ । उक्त सङ्कलन गरिएको सामग्रीलाई सत्य रूप दिन सम्बन्धित क्षेत्रका स्थानीय वक्ताका साक्षर, निरक्षर, भाषाविद्, विद्वान्, शिक्षक, र भाषाविज्ञहरूसँग आपसी कुराकानी, संवाद र छलफल गरी प्राथमिक सामग्री सङ्कलन गरिएको छ ।

(ख) द्वितीयक स्रोत

लेखिएका प्रकाशित र अप्रकाशित पुस्तक, शोत्र पत्र, पत्र पत्रिका र लेख रचनाको अध्ययन गरी उपयुक्त सामग्रीहरूलाई आवश्यकता अनुसार सङ्कलन गरिएकोछ । प्राथमिक र गौण स्रोतबाट प्राप्त सामग्रीहरूको भाषिक शुद्धताका लागि नेपाली वृहत शब्दकोश र लिम्बू, नेपाली, अङ्ग्रेजी शब्दकोशलाई समेत अधार बनाइएको छ ।

३.६ तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया

यस तथ्याङ्क सङ्कलनलाई पूर्णता दिन सङ्कलन गरिएको सामग्रीलाई पहिचान गर्न र व्याख्या विश्लेषण गरी निष्कर्षमा पुग्ने यस चरणको कार्य हो । तथ्याङ्क विश्लेषणको क्रममा तथ्यगत प्रमाणको आधारमा गरिएको छ ।

ताप्लेजुङको तमोर खोला जुन अहिले फक्तालुङ गाउँपालिकामा पर्छ । त्यहाँका ६ वटै वडाका लिम्बू भाषीहरूसँग प्रत्यक्ष रूपमा गई उनीहरूसँग अन्तरक्रिया गरेर तमोर खोले लिम्बू भाषाको सामग्री सङ्कलन गरी प्रस्तुत अध्ययन गरिएको छ । साथै छलफल गरी प्रक्रियागत रूपमा यस शोधपत्रमा वर्णनात्मक र तुलनात्मक विधिद्वारा विश्लेषण गरीएको छ ।

सारांश

प्रस्तुत शोध पत्रको अध्याय तीनमा विधि र अध्ययन प्रक्रियालाई समावेश गरिएको छ । यस अन्तर्गत जनसङ्ख्या, नमुना छनोट, तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलनका साधनहरू र तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलन पद्धतिलाई समावेश गरिएको छ ।

यस अध्ययनमा ताप्लेजुङ जिल्लाको फक्ताङलुङ गा.पा.को वडा नं १ देखि ६ वटै वडामा बसोबास गर्नेमा बसोबास गर्ने लिम्बू समुदायका लिम्बू भाषा बोल्ने मानिसहरूलाई जनसङ्ख्याका रूपमा लिइएको छ । यस अन्तर्गत प्रत्येक वडाका १७/१७ जना लिम्बू भाषा बोल्ने मानिसहरूलाई प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा लिइएको छ । तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि प्राथमिक र गौण सामग्रीको प्रयोग गरिएको छ, भने नमुनाका रूपमा लिइएका मानिसहरूसँग छुट्टा छुट्टै संवाद, छलफल गर्नुको साथै प्रश्नावलीका माध्यमले प्रश्न समेत सोधी सूचना संकलन गरिएको कुरालाई पनि यस अध्यायमा समावेश गरिएको छ ।

अध्याय चार

व्याख्या तथा विश्लेषण

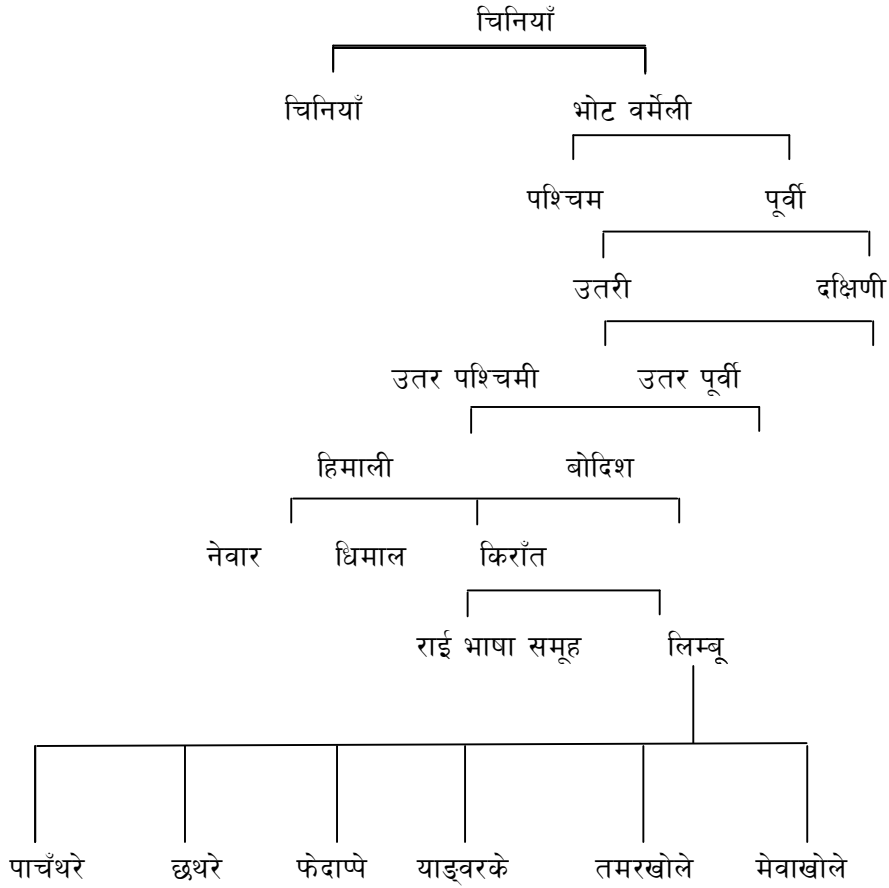
४.१ परिचय

प्रस्तुत अध्ययनमा ताप्लेजुङ जिल्लाको फक्ताङलुङ गा.पा.को वडा नं १ देखि ६ वडामा जम्मा ३० जना लिम्बू भाषाको तमरखोले भाषिका बोल्ने वक्ता छनोट गरी ति वक्ताहरूमा निर्माण गरिएको सामग्रीलाई तथा वक्ताहरूसँग छलफल गरी आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । उक्त सङ्कलित तथ्याङ्कहरूलाई भाषिका अध्ययनका आधारहरू तथा सैद्धान्तिक मापदण्ड आधारमा व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

४.२ लिम्बू भाषाको परिचय

भाषा मानवीय वस्तु हो । मानिसले मात्र भाषा आफ्नो विचार विनिमय गर्नका लागि प्रयोग गर्ने गर्छ । त्यसैले भाषा प्रयोग सापेक्ष हुन्छ । संसारमा लगभग ६,००० जती भाषा छन् । ती सबै भाषाको आफ्नै पृथक अस्तित्व र विशेषता हुन्छ । नेपाल देश एक बहुजाति, बहुभाषिक, बहुधार्मिक र बहुसंस्कृति भएको विविधताले युक्त भएको सुन्दर मूलुक हो । यहाँ भारोपेली भाषापरिवार, भोटवर्मेली भाषापरिवार, आग्नेली भाषापरिवार र द्रविड भाषापरिवार गरी चार भाषापरिवारका भाषा बोल्ने गरिन्छ । त्यसै गरी राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार १२३ भाषा बोल्ने गरेको पाइन्छ । ती मध्ये अधिकांश भाषाहरूका कथ्य रूप विविधता रहेता पनि लेख्य रूप भने फेला परेको छैन । लिम्बू भाषाको उत्पत्ति सम्बन्धी विवरणलाई निम्नानुसारको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं. ४.१ लिम्बू भाषाको उत्पत्ति सम्बन्धी तालिका

(स्रोत : लिम्बू, नेपाली, अङ्ग्रेजी शब्दकोश)

४.३ लिम्बू भाषिकाको परिचय

भाषा समाजद्वारा आर्जित सम्पत्ति हो । मानिसले भाषा समाजबाट प्राप्त गर्छ र समाजमा नै प्रयोग गर्ने गर्छ । भाषा समाजको गतिसँगै परिवर्तन भई रहन्छ । यो सबै ठाउँमा सन्धै एकनास रहदैन । एउटै भाषा भित्र पनि विभिन्न शैलीको भाषिक प्रयोक्ताका बिचको सम्मिश्रण, शिक्षाको स्तरवृद्धि, सामाजिक रीतिरिवाजमा आएको परिवर्तन समाजमा रहेका विभिन्न वर्ग, संस्कार, धर्म आदिका कारणले गर्दा भाषामा विभिन्न भेद वा उपभाषिकाको जन्म हुन पुग्छ । भाषामा प्रयोगगत विविधता देखिए ता पनि बोद्यगम्यता भने हुन्छ । एउटा भाषाभित्र उत्पत्ति भएका भाषिकाहरुबिच परस्परमा ५० प्रतिशत भन्दा बढी बोद्यगम्यता हुनु पर्छ, भन्ने भाषाविद्हरुको धारणा छ । लिम्बू भाषामा पनि लिम्बू भाषाका विद्वान इमानसिं चेम्जोङले चार वटा भाषिका भएको उल्लेख गरेको भए पनि भौगोलिक अवस्था, शिक्षाले ल्याएको चेतनाको स्तरवृद्धि, समाजमा भएको परिवर्तन आदिका कारणले

६ वटा भाषिका रहेको देखिन्छ । ती भाषिकाहरु बिचमा केही उच्चारण, शब्दभण्डारमा फरक रहेता पनि बोधगम्यता भने नजिक रहेको छ ।

लिम्बू भाषाको उत्पति सर्वप्रथम चिनियाँ, भोटवर्मेली हुँदै किराँत त्यसबाट पनि विभिन्न ठाउँ विशेषको भाषा बन्न पुग्यो । जुन पाँचथरे, छथरे, फेदापे, याङवरके, मेवाखोले र तमोरखोले भाषिका बन्न पुग्यो । भाषा तथा लवजमा केही फरक भएतापनि ती भाषाहरु एक आपसमा बोधगम्य छन् ।

वर्ण

वर्ण (सक्/सकसक्)भनेको अर्थ विभेदक ध्वनि हो । समान परिस्थितिमा अर्को ध्वनिसँग आउँदा यसले अर्थमा परिवर्तन ल्याउँछ । जस्तै:- **क्+आ + प् - म्+आ श्र काप्मा** 'जोडि बाँध्-नु' र **ख्+आ+प्-म्+आ श्र खाप्मा** 'छाउ-नु' मा क् र ख् बाहेक अरू सबै ध्वनिहरू एउटै छन् । अत यी दुई ध्वनिहरूलाई लघुतम युग्मको जोडी (काप्ला) भनिन्छ । यिनीहरूका उपस्थितिले गर्दा अर्थमा फरक परेको छ । त्यसैले यी दुई अर्थभेदक ध्वनिहरू /क्/र/ख्/) भिन्नाभिन्नै वर्ण हुन् । । नेपाली भाषामा उच्चारणका आधारमा वर्ण दुई प्रकारका छन् ।

(क) स्वर वर्ण - कुबुडसक्क

श्वासप्रवाहमा कुनै अवरोध नभई वा अर्को वर्णको सहयोग बिना उच्चारण हुने ध्वनि वा वर्णलाई स्वरवर्ण भनिन्छ । अर्को शब्दमा भन्दा फोक्सोबाट निस्केको हावा बिना कुनै अवरोध मुखदेखि बाहिर निस्किएर उच्चारण हुने वर्ण स्वरवर्ण हो । छथरे लिम्बूमा लिम्बू भाषामा १४ वटा स्वर ध्वनि, अन्य लिम्बू भाषामा १२ वटा स्वर ध्वनिहरू र तमोरखोले लिम्बू भाषामा लिम्बू भाषिकामा ८ वटा अर्थविभेदक स्वरवर्णहरू छन् । तिनीहरू निम्न प्रकारका छन् :

अ, आ, औ, अ, ऐ, ओ, औ

अ आ इ उ ए ऐ ओ औ

(ख) व्यञ्जन वर्ण - कुधक् सक्स

स्वरवर्णको सहयोगले मात्र उच्चारण गर्न सकिने वर्णलाई व्यञ्जन वर्ण भनिन्छ । उदाहरणको लागि /क्/ वर्णको उच्चारण गर्न त्यसमा स्वरवर्ण /अ/ थप्नु पर्छ । जस्तै क्+अ = क । /क्/ मा /अ/ थपेन भने /क/वर्णको उच्चारण हुन सक्दैन । नेपाली भाषामा २९ वटा व्यञ्जन वर्णहरू छन् । तमरखोले लिम्बू भाषिकामा (कुधक्सक्स) २४ वटा छन् । ती निम्न अनुसार छन् ।

क, ख, ग, ए, ष, च, उ, ज, न, त, थ, द, ध, प, ण

क, ख, ग, घ, ङ, च, छ, ज, न, त, थ, द, ध, प, फ

ब, भ, म, य, ँ, ल, व, स, ह

ब, भ, म, य, र, ल, व, स, ह

लिम्बू भाषामा देखा परेका भाषिकाहरू निम्न अनुसार छन् :

(क) पान्थरे भाषिका

यो भाषिका विशेष गरेर पाँचथर थुमका सबै गा.वि.स.मा र पुर्वी नेपालको उत्तर याङ्वरक, दक्षिण इलाम तथा धनकुटाको चौबिस थुममा साथै यसका आसपासका क्षेत्रमा बोलिन्छ । यस भाषिकाले हाल सम्म लिम्बू भाषाको केन्द्रीय भाषिकाको मान्यता समेत पाएको अवस्था छ । यो भाषिकामा विभिन्न पाठ्य पुस्तक, पत्र पत्रिका, शब्दकोश, व्याकरणहरू समेत प्रकाशित भइसकेको छ, भने विभिन्न लेख रचनाहरू पनि यस भाषिकामा नै प्रकाशित हुने गर्छ । त्यसै गरी यो भाषिका अन्य लिम्बू भाषिकाको तुलनामा अगाडि रहेको छ ।

पान्थरे भाषिकाको विशेषताहरू :

(१) यो भाषिकाको आफ्नै वर्ण व्यवस्था हुनु ।

(२) यो भाषिका लिखित रूपमा विकसित हुनु ।

(३) यो भाषिकाले लिम्बू भाषाको केन्द्रीय भाषिकाको मान्यता पाउनु ।

(४) उच्चारणमा अन्य भाषिका भन्दा केही फरक हुनु ।

(५) हेक्केले, अक्केले, हेन, अखेलरिक जस्ता शब्द यो भाषिकामा वाक्यको अगाडी पछाडी जोडिन्छ ।

(६) भाषिकाको आफ्नै लिपि हुनु ।

(ख) छथरे भाषिका

यो भाषिका मुख्य गरेर धनकुटा जिल्लाको ताडखुवा, भीरगाउँ, हात्तीढुङ्गे, बन्चरे र तेह्रथुम जिल्लाको दक्षिण तथा पश्चिम क्षेत्रमा बोल्ने गरिन्छ । यो भाषिका अन्य भाषिका भन्दा केही फरक रहेको छ । यस भाषिका चाँहि अन्य भाषिका भन्दा केही फरक भएका कारणले पारसपरिक बोधगम्यताका हिसाबले छथरे भाषिका अरु भाषिका भन्दा अलिक कठिन रहेको पाइन्छ । अरु भाषिका बोल्ने वक्ताहरु बिच एक अर्काले बोलेको कुरा सजिलैसँग बुझ्न र आफ्नो विचार आदान प्रदान गर्न सक्छन् तर अन्य भाषिका बोल्ने वक्तालाई छथरे भाषिका बुझ्न र बोल्न कठिन हुन्छ, भने छथरे भाषिका बोल्ने वक्ताले अन्य भाषिका सजिलैसँग बोल्न र बुझ्न सक्दछ ।

छथरे लिम्बू भाषिकाका विशेषताहरु :

(१) यो भाषिका अन्य लिम्बू भाषिका भन्दा फरक हुनु ।

(२) यो भाषिका अन्य लिम्बू वक्ताले बुझ्न कठिन हुनु ।

(३) छथर थुमका छ थरी लिम्बूले यो भाषिका बोल्नु ।

(४) यो भाषिक लेख्य रूपमा पनि विकसित हुन ।

(ग) फेदाप्पे भाषिका

यो भाषिका विशेष गरी पूर्वी नेपालको फेदाप्प वा तेह्रथुम जिल्लाको लिम्बूहरुको ठूलो जनसङ्ख्याले बोल्ने गर्दछन् । यो भाषिकाको पान्थरे भाषिकासँग खासै भेद नरहेको

पाइन्छ । फेदाप्ये भाषिका बोल्ने वक्ताले पान्थरे भाषिका सजिलैसँग बोल्न, पढ्न र लेख्न सक्छन् । यस भाषिकामा पनि केही लिखित सामग्रीहरू प्रकाशित भएको पाइन्छ ।

फेदाप्ये लिम्बू भाषिकाको विशेषताहरू

- (१) यो भाषिका अन्य लिम्बू भाषिका भन्दा फरक हुनु ।
- (२) यो भाषिका लेख्य रूपमा विकसित हुनु ।
- (३) तेह्रथुम क्षेत्रमा मात्र सिमित हुनु ।
- (४) यो भाषिका अन्य लिम्बू भाषिका बोल्ने लिम्बूले सजिलैसँग बुझ्न सक्नु ।

(घ) याङ्वरके भाषिका

यो भाषिका ताप्लेजुङ जिल्लाको पूर्व क्षेत्रको आधा भाग र पाँचथर जिल्लाको केही क्षेत्रमा बोल्न गरिन्छ । यस भाषिका बोलिने क्षेत्रलाई याङ्वरक थुम समेत भन्ने गरिएको छ । यो भाषिका पनि पान्थरे, तमरखोले र मेवाखोले भाषिकासँग मिल्दो जुल्दो नै छ । याङ्वरके भाषिले अन्य भाषिका सजिलैसँग बोल्न र बुझ्न सक्छ । यस भाषिकामा कुनै पनि किसिमका लेख रचनाहरू प्रकाशित भएको नदेखिए ता पनि यो भाषिकाको वारेमा केही खोज अनुसन्धान गरिएको पाइन्छ ।

याङ्वरके भाषिकाको विशेषताहरू :

- (१) यो भाषिका लेख्य रूपमक विकसित हुनु ।
- (२) यो भाषिकामा अखेले, मेम्बी जस्ता शब्द वाक्यका अगाडी पछाडी जोडिनु ।
- (३) उच्चारणमा अन्य भाषिका भन्दा फरक हुनु ।
- (४) यो भाषिकाले नेपाल वाहिर भारत र अन्य ठाउँमा राम्रो प्रभाव जमाउनु ।
- (५) नेपालमा पान्थरे भाषिका पछि दोस्रो मान्यता पाउँनु ।

(ड) तमरखोले भाषिका

यो भाषिका ताप्लेजुड जिल्लाको उत्तरी क्षेत्र तमोर नदीको आसपासमा रहेको गा.वि.स.हरुमा लिम्बूहरुको ठूलो जनसङ्ख्याले बोल्ने गर्दछन् । तमरखोले भाषिकामा अहिले सम्म कुनै पनि किसिमका लिखित सामग्रीहरु प्रकाशित भएको छैन, भने यस भाषिकाको बारेमा खोज अनुसन्धान पनि भएको देखिँदैन । यो भाषिका अरु भाषिकासँग खासै फरक छैन , यो भाषिका अन्य भाषिका बोल्ने बक्ताले सजिलैसँग बोल्न र बुझ्न सक्छन् ।

तमरखोले भाषिकाको विशेषताहरु

- (१) यो भाषिका कथ्य रूपमा मात्र सिमित छ ।
- (२) यो भाषिका अन्य भाषिका भन्दा उच्चरको लवाजमा फरक छ ।
- (३) यो भाषिकामा थेमावे, ओबी, जस्ता शब्द वाक्यमा जोडिन्छ ।
- (४) तमरखोलाको आसपासमा मात्र सिमित हुनु ।

(च) मेवाखोले भाषिका

यो भाषिका मेची अञ्चलको ताप्लेजुड जिल्लाको पश्चिम क्षेत्र मेवा खोला र मैवा खोलाको आसपासमा रहेको लिङ्तेप, थुकिमा, नाल्बु, पापुड, साँबा, लिबाड, खोक्लिड, खाम्लुड, सान्थाक्रा, थिङ्लाबू र फाकुम्बा गा.वि.स.मा बसोबास गर्ने लिम्बू जातिले बोल्ने एउटा लिम्बू भाषाको भाषिका हो । यो भाषिका अहिले सम्म कथ्य स्तरमा मात्र सिमित रहेको छ । यस भाषिकामा कुनै पनि किसिमका लिखित सामग्रीहरु प्रकाशित भएको छैनन्, भने यस भाषिकाको बारेमा कुनै खोज अनुसन्धान कार्य पनि भएको देखिँदैन । यो भाषिका पनि अन्य भाषिकासँग केही शब्द उच्चारणमा फरक रहेता पनि अन्य भाषिकाहरूसँग बोधगम्यता भने नजिक रहेको छ । यो भाषिका बोल्ने मानिसले अरु भाषिका बोल्ने व्यक्तिले बोलेको कुरा सजिलैसँग बुझ्न र बोल्न पनि सक्छ ।

मेवाखोले भाषिकाको विशेषताहरु

- (१) यो भाषिका कथ्य रूपमा मात्र सिमित छ ।

- (२) यो भाषिका नेपाली भाषासँग धेरै प्रभावित हुनु ।
- (३) उच्चचारणमा (लवाजमा) अन्य भाषिका भन्दा केही फरक हुनु ।
- (४) मेवाखोले लिम्बू समुदायमा मात्र सिमित रहनु ।
- (५) अरु लिम्बू भाषिका बोल्ने लिम्बूले पनि सनिलैसँग बुझ्न र बोल्न सक्नु ।

सारांश

प्रस्तुत शोधपत्रको अध्याय दुईमा पूर्वकार्यको अध्ययन र रुपरेखालाई समावेश गरिएको छ । यस अन्तर्गत सम्बन्धित साहित्यको अध्ययन, पूर्व अध्ययनको महत्व र सैद्धान्तिक/धारणात्मक रुपरेखालाई समावेश गरिएको छ ।

यस अध्ययनमा सात वटा शोधपत्रलाई पूर्वकार्यको अध्ययनका रुपमा लिइएको छ । पूर्वकार्यको अध्ययनले शोधपत्रलाई उद्देश्य मूखी र परिणम मूखी बनाउने, अनुसन्धान तथ्यपूर्ण, वैज्ञानिक र विश्लेषणीय बनाउन सकिने र विगतमा के कस्ता विषयमा अध्ययन भए र भविष्यमा के कस्ता विषयमा अध्ययन गर्नु पर्ने हो सो बारेमा जानकारी हुने भएकोले शोध अध्ययनका लागि पूर्वकार्यको अध्ययन महत्वपूर्ण भएको कुरा पनि यस अध्यायमा समावेश गरिएको छ । भाषामा भाषिका उत्पत्तिहुनुका सैद्धान्तिक आधारहरु पनि उल्लेख गरिएको छ । लिम्बू भाषामा छ वटा भाषिका भएको र ती भाषिकाको अहिले सम्म स्थिति साथै भाषिकाहरुको संक्षिप्त व्याख्या समेत यस अध्यायमा गरिएको छ ।

तमोरखोले भाषिकाको परिचय

तमोरखोले भाषिका बोल्ने मानिसहरुको बसोबास हो । तमोरखोला नदीको आसपासमा रहेको छ । यहाँको कुल जनसंख्या १३,७०० जना रहेका छन् भने तमोर खोले भाषिक बोल्नेहरुको संख्या ९,००० जना रहेका छन् । मेवाखोले तथा अन्य लिम्बू भाषा भन्दा केही फरक रहेको छ । मेवाखोले नजिकको छिमेकी भएतापनि उनीहरुको बोलाइमा अन्तर देखिन्छ ।

४.४ तमरखोले लिम्बू भाषिकाको शब्दभण्डार सम्बन्धी विश्लेषण

कुनै पनि भाषामा रहेका सम्पूर्ण शब्दहरूको समष्टि नै सो भाषाको शब्दभण्डार हो । अर्को शब्दमा भन्नुपर्दा कुनै पनि भाषामा भएका त्यस भाषाका प्रयोक्ताहरूले प्रयोग गर्ने शब्दहरूको समग्रतालाई नै शब्दभण्डार भनिन्छ । मेवाखोले भाषिकाको शब्दभण्डार भनेको पनि मेवाखोले भाषिकामा भएका सम्पूर्ण शब्दहरूको सूचीलाई नै यस भाषिकाको शब्दभण्डार भन्न सकिन्छ ।

तमरखोले लिम्बू भाषिकामा मौलिक र आगन्तुक गरी दुई प्रकारका शब्दहरू रहेका छन् । तमरखोले बक्ताले आफ्नो दैनिक जीवनमा प्रयोग गर्ने अन्य भाषासँग नमिल्ने तमरखोले भाषिकामा मात्र पाइने शब्दहरू तमरखोले भाषिकाका मौलिक शब्दहरू हुन् । मौलिक शब्दहरू वाहेक तमरखोले भाषिकामा अरु भाषाबाट पनि धेरै शब्दहरू आएका छन् । त्यसरी अन्य भाषाबाट तमरखोले भाषिकामा आएका शब्दलाई यस भाषिकाको आगन्तुक शब्दहरू भनिन्छ ।

तालिका नं. ४.२ तमरखोले भाषिकाको केही मौलिक शब्दभण्डारगत शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
अ		
अधिःन्	धिःन्	अण्डा
अई	अइ(बा)	दुम्सी
अक्मा	अक्मा	खन्नु
अःक्मा	अःक्मा	कराउनु
अःम्मा	अःम्मा	अलिक भिक्नु
असेक्	असेक्पा	सर्प
आ		
आल्लसाङ्	आर्साङ्	अभै पनि
आचार	युम्लाक्मा	अचार

आम्मा	आमो, मम्मा	आमा
आलु	आलु	काक्वा, मुदेन् खे
आत्तीन्	आत्तीन्	कुन्
आइन्	आइन	आज
इ		
इक्सु	इक्खु	मस्कायो / माभयो
इनाःम	इनाःम	व्यार्थ
इड्लेक्	इड्लेक्मा	ढाट्नु
इसुमा	इसुसुबा	ढिलो हुनु
उ		
उड्मा	उड्सिड्मा	तान्नु
उःक्मा	उःक्मा	कन्याउनु
उऽप्पा	उऽप्पा	बोलाउनु
उड्मासिड	उड्सिड्मा	तानातान गर्नु
ए		
एःरे	एःरा	हाँस्यो
एःप्पा	एःप्पा	हम्कनु
एगाड्बा	एगाड्बा	पछ्छाडिको
ओ		
ओइग	आबि	हो र ?
ओते	ओःत्ता	बल्यो
ओमुमा	ओमेप्पा	हेर्नु
क		
कक्	कक्	भारी

काम	याम्बक	काम
कुजुम्	थक्काप्	हल, जोडी
कुमा	कुमा	बोक्नु
केसुप्पा	केसुप्पा	अमिलो
के	के	च्यबुड
केलिम्बा	केलिम्बा	गुलीयो
केथुम्बा	केथुम्बा	बलियो
ख		
खाम	खाम	माटो
खाम्बे	खाम्मा	ओढ्ने
खि	खि	धागो
खेमा	खेमा	भगडा गर्नु
खेम्दु	खेम्दु	सुहाउँछ
खोर्या	खोरे	बटुको
खोला	यङ्घड	खोला
ङ		
डा	ना	माछा
डेभ्	डिभे	टोटोला
डेक्डा	डेक्डा	तिते माछा
डेया	ड्या	फुफू
च		
च्वा	च्वा	पानी
चामा	चामा	खानु
चुम	तेड्बा चुम	साथी

च्युक्पा	चुक्सा	सानो
चुङ्	चुङ्	जाँडो
चूप्पा	सुमा चुम्मा	सक्नु
चुरे	चुरे	सक्यो
चुम्मा	चुम्मा	भेला हुनु
चाङ्	तेत्	लुगा
चाङ्	चाङ	खान्छु/खाएँ
चेथ्या	थाल	थाल
छाता	छाता	छाता
त		
तःक	तःक	खाना
तरेबा	तरेबा	पाहुना
तगाङ्	तगाङ्	अगाडी
तामा	फेरे	आउनु
तुःम्बा	तुम्बा	जेठो (सन्तानमा)
तुःम्मा	तुम्मा	जेठी (सन्तानमा)
तुःम्मा	तुम्से(फलफुल पाक्नु)	पाक्नु (अन्न बाली)
तेङ्मा	तेङ्मा	च्यात्नु
तोपी	थाक्खुक्	टोपी
थ		
थबेत्	थरेत	भय्याङ्
थेबा	थेबा	बाजे/हजुरवा
थि	थि	जाँड
थुक्वा	थुक्वा	पहिरो

थुङ्मा	थुङ्मा	पिउँनु
थुप्मा	लक्मा	घोच्नु
थुम्मा	लुम्मा	भत्काउनु
थुबे	लुन्धे	भत्क्यो
न		
नाम्मा	नामा	बिसाउँनु
नाम्	नाम्	सूर्य
नाङ्	नाङ्	हिउँ
नामा	नामा	गल्लु/थाक्नु
नुथी	नुथी	सब्जी
निङ्वा	थना	होश
निङ्वाले	नोसाङ्	स्वविवेक
नुबा	नुबा	राम्रो
नुम्मा	नुम्मा	लजाउनु
नुम्मा	डुप्मा	सासु
नुप्पा	नुप्पा	ससुरा
प		
पे	पे	गयो
पित्	पित्	गाई वस्तु
पिःनु	पिनु	दुध
पिःछी (द्विवचन)	पिच्छी	जाऔँ
पेगी (बहुवचन)	पेगी	जाऔँ
पेक्मा	पेक्मा	जानु
फ		

फन	फन्	आसिना
फा	फा	बाँस
फेरे	फेरा	आयो
फोड्मा	फोड्मा	उठाउनु
फेन्जे	फन्जे	फलाम
फाक्	फक्	सुङ्गुर
म		
मःवा		तातो पानी
मना	मना	मानिस
मच्ची	मच्ची	खुर्सानी
माकी	माकी	मकै
माङ्	माङ्	ईश्वर
मि	मे	पुच्छर
माःयु	मायु	भालु
मिक्	मिक्	आँखा
मिड्वा	मिड्वा	आँसु
मेन्छुमा	मेन्छुमा	छोरी मान्छे
य		
यल्लिक्	यरिक्क	धेरै
यःम्बा	यम्बा	ठूलो
युमा	युमा	बजु/हजुरआमा
यास्या	स्या	चामल
या	या	धान
याङ्	याङ्	रुपैयाँ/पैसा

युष्पा	युष्पा	चाँदी
युमेत्	सुम्बाक्	तिहुन
ल		
लखुम्	लखुम	आगान
लाम्	लाम	बाटे (हिड्न् बाटो)
लावा	लावा	चन्द्रमा
लाड्	लाड	खुट्टा
लुड्	लुड	ढुङ्गा
लिड्मा	लिमा	चढनु
लिड्मा	पिम्मा	उम्ब्रनु
लिःप्ते	लिःप्मा	गहकिलो
लिम्मा	लिम्मा	गूलीयो
व		
वा	वा	कुखुरा
वाड्लेप्	वाड्लेप्	घुम्
ताम्भुड्घे	वाघे	वन तरुल
वबुन्धाक्वा	वागाड्	पानीका मुहान
स		
सड्मा	सड्मा	वेच्चु
सा	सा	छारा/छोरी
सा	सा	मासु
साम्याड्	साम्याड	सुन
सिड	सिड	दाउरा
सुक्वा	सुक्वा	भोला

सेवारो	सेवारो	नमस्ते
सोम्मा	साम्मा	ढाल्नु
सोप्पा	केमा	चल्नु
सोरिक्क	सोरिक्क	सँगै
ह		
हड्मा	कोमा	खोज्नु
हाप्पा	हाप्पा	रुनु
हिम्म	हिम्म	घर
हिप्पा	हिप्पा	कुट्नु
होप्प	होप्प	छैन
हेला	सेत्छिड्	हिंसा

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा अ, आ, ई, ऊ, ए, ओ जस्ता स्वरवर्णबाट बनेका शब्द र क, ख, ड, च, त, थ, न, प, फ, म, य, ल, व, स, ह जस्ता व्यञ्जनवर्णहरुबाट शब्द निर्माण गरी केन्द्रीय र तमरखोले भाषिकाको तुलना गरी तालिकामा राखिएको छ ।

तालिका नं. ४.३ तमरखोले लिम्बू भाषिकाको अङ्कबोधक शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
होप्	होःप्	शून्य
थिक्	थिक्	एक
नेच्छी	नेत्	दुई
सुम्सी	सुम्	तिन
लिसी	लि	चार
डासी	डा	पाँच
तुक्सी	तुक्	छ
नुसी	नु	सात
येत्छी	येत्	आठ
फाइसी	फाइ	नौ
थिवोड	थिवोड	दश

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा अङ्कको तमोरखोले र केन्द्रीय भाषाको तालिकामा तुलना गरीएको छ । जसमा हेर्दा तमोरखोलेको लामो र केन्द्रीय भाषाको छोटो शब्द रहेको छ । जस्तै : फाइसीलाई केन्द्रीय भाषामा फाइ मात्र भन्छ । तमोरखोले भाषिकामा अङ्क लेख्दा लिसि, डासी, तुम्सी, नुसी जस्ता अङ्कलाई लिम्बू भाषामा लि, डा, तुक, नु भनेर छोटो शब्दहरु प्रयोग भएको छ ।

तालिका नं. ४.४ खानेकुराको नामसँग सम्बन्धित केही शब्दहरू

तमोरखोले लिम्बू भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
तःक	तःक	खाना
युमेत्	सुम्बाक्	तिहुन
तरकारी	ताकारी	तरकारी
आचार	युम् लाक्मा	अचार
चिया	छएवा	चिया
सा	सा	मासु
थि	सिजडवा	जाँड
सिक्वा	सगि	सिस्नु
सेल्ली	ककदिङ्	रोटी

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको उल्लेखित तालिकामा खानेकुराको नाम छ तर एउटा बाहेक सबै शब्दहरू तमोरखोले र केन्द्रीय भाषामा फरक छ । तःक र तःक शब्द एउटै छ तर युमेत्लाई सुम्बाक्, अचारलाई युम्लाक्मा, थलाई सिजडवा, सिक्वालाई सगि भनेर खानेकुरामा अन्तर शब्दहरू छन् ।

तालिका नं. ४.५ नाता सम्बन्ध जनाउने शब्दहरु

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
पाप्पा/पा	पाप्पा/पा	बुबा/पिता
माप्पा/मा	मप्पा	आमा
थेथे	थेबा	हजुरबा
युयु	युमा	हजुरआमा
सुथेबा	सुथेबा	बराजु
सुयुमा	सुयुमा	
ताक्थेबा	ताक्थेबा	
ताक्युमा	ताक् युमा	
थुङ्थेबाक	थुङ्थेबा	
थुङ्थुमा	थुङ्थुमा	
नुपा	नुःप्पा	ससुरा
नम्मा	नुमा	सासु
मेत्	मेःत्	स्वास्नी
येम्बा	येम्बा	लोग्ने
पाङ्ले	पाङ्ले	छोरामा बुहारी
पाङ्मी	पाङ्लमी	छोरीकोमा ज्वाई
आउँए (कुड्बा)	आउँए	श्रीमतिको दाजु, भाइ
साली/नाम बोलाउने अडेमे	साली	श्रीमतिको बहिनी
सालो/नाम बोलाउने	सालो	सालो/श्रीमतीको भाइ
आन्ने	आन्ने	जेठसासु
फडा	फडा	काका
सुमा	सुमा	काकी
नाक्मा	नाक्मा	भतिजी
नाक्पा	नाक्पा	भतिजो
क्वा	क्वा	मामा

न्या	न्या	मामाकोमा मैजु
न्या	न्या	फुफू
क्वातरे	क्वातरे	फुफाजु
मेन्छा	मेन्छा	नाती/नातिनी
चक्क मेन्छा	चक्क मेन्छा	पनाती/पनातिनी
पेन् मेन्छा	पेन् मेन्छा	खनाती/खनातिनी
अडेमा	अड्मा	भाइ बुहारी
अडेपा	अड्पा	दिदीले बहिनी ज्वाईलाई भन्ने
भेना	फुदरे	दिदीको श्रीमान/भेना

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको उल्लेखित तालिका साइनो सम्बन्धमा तमरखोले भाषिकाको थोर बहुत लवजमा बाहेक खासै फरक छैन । तर भेना र फुदरेमा फरक छ ।

तालिका नं. ४.६ घरपालुवा जनावर बुझाउने शब्दहरू

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
ख्यावा	ख्यावा	कुकुर
मियङ्	सिरिवा	बिरालो
पित्	पित्	गाई
गोरु	गोरु	गोरु
मेदा	मेन्दा	बाख्रा
बोक्का मेदालिपा	बोका	बोक्का
खासी	खासी	खसी
मेन्च्याक्	मेन्च्याक्	बाख्राको पाठा/पाठी
साङ्वा	साङ्वा	भैंसी
राँगा	राँगा	राँगा
फाक्	फाक्	सुँगुर
फाक्मा	फाक्मा	माउसुँगुर
लामीवा	मितेलेम्बा	बुच्चा ठुलो सुँगुर
फाक्च्याक्	फाक्च्याक्	सुँगुरको पाठा/पाठी
वा	वा	कुखुरा
वामापमा	वामापमा	कुखुराको पोथी
वाभाल्या	वाभाल्या	कुखुराको भाले
वाच्यक्	वाच्याक्	कुखुराको चल्ला
परेवा	परेवा	परेवा
मियङ्	मियङ्	बिरालो
भेडा	भेडा	भेडा

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको उल्लेखित तालिकामा मियङ्: सिरिवा र लामीवा र मितेलेम्बा शब्द बाहेक खासै फरक देखिदैन ।

तालिका नं. ४.७ केटाकेटीका खेल र खेलौना जनाउने नामहरु

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
हाङ्मारी	हाङ्मा	पुतली/कपडा बनाएको मान्छे

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

तालिका नं. ४.८ खेतीका औजारका नामहरु

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
काड	काड	कोदालो
कुट्या	कुट्या	कुट्टो
फेजा	फेजा	खुखुरी
तोडसिड	हलो	हलो
उडसिड	जुवा	जुवा
फाली (नारा)	फाली	फाली
करुवा	करुवा	करुवा
भ्याम्पल	भ्याम्पल	भम्पल
वाफेत्	वाफेत्	हँसिया

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको उल्लेखित तालिकामा हलो जुवालाई तोडसीड र उडसीड मात्र फरक देखिन्छ ।

तालिका नं. ४.९ जन्म संस्कार जनाउने शब्दहरु

मेवाखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
याङ्दाङ् फोङ्मा	याङ्दाङ्	नुवारन

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको उल्लेखित तालिकामा जन्म संस्कारका शब्दहरु केही फरक भएता पनि एकअर्काको भाषा बुझिने खालको छ ।

तालिका नं. ४.१० मृत्यु संस्कार जनाउने शब्दहरु

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
चे	चे	लास
लखेक कुफरा	चिरिक्क	कात्रो
चेथाप	चेथाप	लास वोक्न बाँसको बनाएको
चियान	चियान	चिहान
किरिया पुत्री	किरिया पत्री	किरिया पुत्री
थेगेक् सक्मा	थेगेक सुमा	केश खौरिन्नु
नेत् युम्मा	नेत् युम्मा	क्रिया बारेर बस्तु
साम् सामा	साम् सामा	मृत आत्मालाई स्वर्ग पुऱ्याने
युम्जा	युम् नाक्मा	नुन तेल
वरखी	वरखी	बरखन्त
खाउमा	खाउमा	मृत आत्मालाई खाने कुरा दिने

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको उल्लेखित तालिकामा मृत्यु संस्कार जनाउने शब्द जसमा चिरिक्क र लखेक कुफरा अनि सक्मा र सुमामा मात्र फरक छ । अन्य मृत्यु संस्कारमा जनाउने शब्द खाउमा, साम्सामा, चेथाप, चे जस्ता शब्द मिल्ने शब्दहरु छन् ।

४.२.२ तमरखोले लिम्बू भाषिकाका व्याकरणिक कोटिहरुको अध्ययन

प्रत्येक भाषामा आ-आफ्नै प्रकृतिका वस्तु घटना र भावलाई जनाउने शब्दहरु हुन्छन् । ती शब्दबाट मात्र भाषामा समुच्चित किसिमको अभिव्यक्ति र बोध हुँदैन । वक्ता र श्रोताका बिचमा हुने अभिव्यक्ति र बोधलाई प्रयोजनिय बनाउने शब्दका अतिरिक्त रूप, रूपिम वा रूपायनात्मक प्रत्यय हुन्छन् । जसले शब्दलाई पदका रूपमा प्रस्तुत गर्दछ । वाक्यका घटकका रूपमा शब्दलाई प्रतिफलित गर्ने प्रत्ययलाई व्याकरणिक कोटि भनिन्छ । वाक्यमा व्याकरणात्मक काम गर्ने गरी देखापरेका प्रत्ययहरुले लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल,

पक्ष, भाव, वाच्य, करण, अकरण र प्ररणर्थकता जनाउँछन् । तसर्थ प्रत्येक भाषामा भएका व्याकरणिक कोटिहरू एकै प्रकारका हुँदैनन् । लिम्बू भाषाको तमरखोले भाषिकाको पनि आफ्नै किसिमको वर्ण, वाक्य तथा समग्र व्याकरणिक व्यावस्था रहेको छ । जसलाई निम्न तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.४.१ नाम - मिड

कुनै पनि व्यक्ति ठाउँ वा वस्तु बुझाउने शब्दलाई नाम भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा यसलाई 'मिड' भनिन्छ । परम्परागत नेपाली व्याकरणमा जस्तै मेवाखोले भाषिकामा पनि नामलाई पाँच भागमा विभाजन गरिएको छ । जसलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

(क) व्यक्ति वाचक - खि:क्मिड

कुनै खास वस्तु, व्यक्ति, स्थानलाई बोलाउन राखिएको नामलाई व्यक्ति वाचक नाम (खि:क् मिड) भनिन्छ । जस्तै-

तालिका नं. ४.११ व्यक्ति वाचक नाम जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
चुमोलुडमा	चन्जन्तुडमा	सगरमाथा
नाम्	नाम्	सूर्य
तक्मी	तक्मी	हत्ती
काक्वा	काक्वा	काग
लावा	लावा	चन्द्रमा
लाहाड	लाहाड	लाहाड

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथि उल्लेखित तालिकामा तमोरखोले भाषिका र अन्य भाषिकामा वस्तु, व्यक्ति र स्थान बुझाउने शब्दमा खासै अन्तर छैन ।

(ख) जातिवाचक नाम - एःक्के मिड

यदि कुनै नामले त्यो जातिको जुनसुकैलाई बुझाउछ, भने त्यस्तो नामलाई जातिवाचक नाम लिम्बूमा (एःक्के मिड) भनिन्छ। जातिवाचक नामहरु :

तालिका नं. ४.१२ जातिवाचक नाम जनाउने शब्द

तमोरखोले भाषिक	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
कोच्चो	ख्यावा	कुकुर
मियङ्	मियङ	विरालो
लुङ्	लुङ्	ढुङ्गा
फूङ्	फूङ्	फूल
पु	पु	चरा
मेन्छ्या	मेन्छ्या	तरुणी

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको उल्लेखित तालिकामा जातिवाचक नाममा कोच्चो र ख्यावा बाहेक अन्य अन्तर खासै छैनन्। मियङ्, लुङ्, पु, मेन्छ्या जस्ता शब्दहरु एउटै किसिमको छ।

(ग) समुदाय वाचक नाम - सुम्मिड

कुनै पनि समूहलाई बुझाउने नामलाई समुदाय वाचक नाम (सुम्मिड) भनिन्छ। समुदाय वाचक नामका उदाहरणहरु :

तालिका नं. ४.१३ समुदाय वाचक नाम जनाउने शब्द

नेपाली भाषा	तमोरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा
वथान	सिधक	कुधा
फौज	फौज	तुरा
रास	सिदक	कक्थिक्
हुल	कुदिःक	हुल
भेला	चुम्मा	चुम्लुड
दल	लुप्	लुप्

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिका समूहवाचक नाममा लुप बाहेक सबै शब्दहरु फरक छन् । सिधक, चुम्मा जस्ता शब्दहरु फरक छन् ।

(घ) द्रव्य वाचक नाम - फुमिड

गन्न नसकिने नाप तौल गरेर मात्र परिणाम निकाल्न सकिने पदार्थ, वस्तु वा धातुलाई बुझाउने नामलाई द्रव्य वाचक नाम (फु मिड) भनिन्छ । द्रव्य वाचक नामका उदाहरणहरु :

तालिका नं. ४.१४ द्रव्य वाचक नाम जनाउने शब्द

तमोरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
च्वा	च्वा	पानी
युम्	युम	नुन
खाम्	खाम	माटो
साम्याङ्	साम्याङ	सुन
येस्या	स्या	चामल
पित्तु	पित्तु	दुध

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा द्रव्यवाचक शब्दहरु प्राय मिल्दो जुल्दो छ । तर एउटा येस्या र स्या?मा मात्र फरक देखिन्छ । पित्तु-पित्तु, साम्याड- साम्याड, युम-युम, च्वा-च्वा जस्ता शब्द एउटै किसिमको छ ।

(ड) भाव वाचक नाम - वानाम् मिड्

आँखाले देख्न नसकिने, छुन नसकिने तर मात्र गर्न सकिने नामलाई भाव वाचक नाम (वानाम् मिड) भनिन्छ । भाव वाचक नामहरु उदाहरणहरु :

तालिका नं. ४.१५ भाव वाचक नाम जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
सिक्	सिक्	रिस
दुःख	दुक्खेवा	दुःख
नुवा, नुरिक	सुखेवा	सुख
खिःम्मा	खिःम्मा	लोभ
निड्वा	निसाम्	बुद्धि
लुड्मा तुक्मा	मिम्	माया

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा सिक् र खिः मा बाहेक अन्य शब्दहरु फरक छन् । तैपनि एक आपसमा बोधगम्य छ । दुःख-दुक्खेवा, नुवा-सुखेवा, निड्वा-निसाम् र लुड्मा तुक्मा-मिम् भनिन्छ ।

४.४.२ सर्व नाम - मिडलेक

नामको सट्टामा प्रयोग हुने शब्दलाई सर्वनाम भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा यसलाई मिडलेक भनिन्छ । यस भाषिकामा सर्वनामलाई निम्न अनुसार वर्गीकरण गरिएको छ ।

४.४.३ पुरुष वाचक सर्वनाम - मनासिडवा मिडलेक

कथनमा वक्ता, श्रोता र कथ्य भनाइलाई बुझाउने सर्वनामलाई पुरुष वाचक सर्वनाम भनिन्छ । यसलाई तमरखोले भाषिकामा मनासिडवा मिडलेक भनिन्छ । यो तीन प्रकारका छन् ।

(क) प्रथम पुरुष वाचक सर्वनाम - थिक्पे मनासिडवा

वक्तालाई बुझाउने सर्वनामलाई प्रथम पुरुष वाचक सर्वनाम भनिन्छ । यसलाई तमरखोले भाषिकामा थिक्पे मनासिडवा भनिन्छ । प्रथम पुरुष वाचक सर्वनामका उदाहरणहरू :

तालिका नं. ४.१६ प्रथम पुरुष वाचक सर्वनाम जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा	वचन
आङ्गा	इङ्गा	म	एक वचन
आनि	आनि	हामी	बहुवचन

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथि उल्लेखित तालिकामा तमरखोलेमा आङ्गा र केन्द्रियमा इङ्गा भन्ने छ । आनि र आनि मिल्दो छ ।

(ख) द्वितीय पुरुष वाचक सर्वनाम - निबे मनासिङ्वा मिडलेक

श्रोतालाई बुझाउने सर्वनामलाई द्वितीय पुरुष वाचक सर्वनाम भनिन्छ । यसलाई तमरखोले भाषिकामा निबे मनासिङ्वा मिडलेक भनिन्छ । द्वितीय पुरुष वाचक सर्वनामका उदाहरणहरू :

तालिका नं. ४.१७ द्वितीय पुरुष वाचक सर्वनाम जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा	वचन/लिङ्ग
खेने	खेने/हेने	त	एक वचन
खेने	खेने/हेने	तिमी	एक वचन
खेने	खेने/हेने	तपाईं	एक वचन
खेनी	खेनी/हेनी	तपाईंहरू	बहु वचन
आदाङ्बे	आदाङ्वा	हजुर	पुलिङ्ग
आदाङ्मे	आदाङ्वा	हजुर	स्त्रीलिङ्ग

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा हजुर पुलिङ्ग र हजुर स्त्रीलिङ्गमा अन्तर छ तर अन्य द्वितीय पुरुषमा एउटै शब्दहरू रहेका छन् । जस्तै: तँ, तिमी, तपाईं भन्दा एउटै शब्द खेने हुन्छ ।

(ग) तृतीय पुरुष वाचक सर्वनाम - सुम्बे मनासिङ्वा मिडलेक

जसको वारेमा कुराकानी गरिन्छ, त्यसलाई बुझाउने शब्दलाई तृतीय पुरुष वाचक सर्वनाम भनिन्छ । यसलाई तमरखोले भाषिकामा सुम्बे मनासिङ्वा मिडलेक भनिन्छ । तृतीय पुरुष वाचक सर्वहरू :

तालिका नं. ४.१८ तृतीय पुरुष वाचक सर्वनाम जनाउने शब्द

तमोर खोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा	वचन
खुने	खुने	ऊ	एक वचन
खुने	खुने	उनी	एक वचन
खुन्छी	खुनी	उनीहरु	द्विवचन
खुन्छी	खुन्छी	उनीहरु	बहुवचन
कन्	हेन्	यी	एक वचन
खान्/खुने	हेन्	ती	एक वचन
कन्	कन्	यो	एक वचन

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा तृतीय पुरुष एक वचन, दुइ वचन र बहुवचनमा शब्दहरु फरक रहेका छन् । खुन्छी-खुनी, कन्-हेन्, जस्ता शब्द फरक छन् ।

४.४.४ दर्शक वाचक सर्वनाम - नित्छीइवा मिडलेक

नजिक वा टाढाका व्यक्ति वा वस्तुलाई तोकेर देखाउँदा त्यसको सट्टामा प्रयोग गरिने शब्दलाई दर्शक वाचक सर्वनाम भनिन्छ । यसलाई तमरखोले भाषिकामा नित्छीइवा मिडलेक भनिन्छ ।

दर्शक वाचक सर्वनामहरु

तालिका नं. ४.१९ दर्शक वाचक सर्वनाम जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
कन्	कन्	यो
कन्/कन्हा	कन्	यी
कनान्	हेन्	त्यो
खान्	हेन्	ती

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा दर्शकवाचक सर्वनाममा टाढा र नजिक जनाउने शब्द जुन छ, त्यसमा यो, यी मा फरक छैन तर त्यो र ती मा फरक छ । जस्तै: कनान् र हेन्, खान्, र हेन् ।

४.४.५ अनिश्चय वाचक सर्वनाम-मेन्निच्छिड्वा मिडलेक

किटान नगरी सामान्य सङ्केत मात्र गर्ने सर्वनाम अनिश्चय वाचक सर्वनाम हो । यसलाई तमरखोले भाषिकामा मेन्निच्छिड्वा मिडलेक भनिन्छ । अनिश्चय वाचक सर्वनामहरु:

तालिका नं. ४.२० अनिश्चय वाचक सर्वनाम जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
आत्निछाड्	आत्निछाड्	जनसुकै
आखेन्छाड्	आखेन्छाड्	जतीभए पनि
हाछाड्	हात्छाड्	जोसुकै
आत्निछाड्	आत्तिनछाड्	जुनभए पनि
चेछीक्	आत्निछाड्	केही
आभेलेसाड्	उहेन्वेलासाड्	जहिले

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा किटान नगरी बोलिने शब्दहरु त्यति धेरै फरक छैन । तर केही, जहिले जस्ता शब्दहरुमा चाहीं तमोरखोले र केन्द्रिय भाषामा फरक छ ।

४.४.६ सम्बन्धवाचक सर्वनाम - काप्सिड्बा मिडलेक

वाक्यमा नामको सट्टामा आई त्यस नामसँग सम्बन्ध जनाउने शब्दलाई सम्बन्धवाचक सर्वनाम भनिन्छ । यसलाई तमरखोले भाषिकामा काप्सिड्बा मिडलेक भनिन्छ ।

तालिका नं. ४.२१ सम्बन्धवाचक सर्वनाम जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
हात्	हात्	जो
आत्तीन्	आत्तीन्	जुन
खान्	खेन्	त्यस
आत्तीन्नु	आत्तीनुसाँड	जोसँग
खान्नु	हेन्नुसाँड	त्योसँग

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा शब्द अन्तर आत्तीननु र आत्तीननुसाँड अनि खानुन र हेन्नुसाँड जस्ता यी शब्दमा फरक छ अन्य उस्तै देखिन्छ ।

४.४.७ प्रश्नवाचक सर्वनाम - सन्धोसिड्बा मिडलेक

कुनै व्यक्ति वा वस्तुका विषयमा प्रश्न गर्ने सर्वनामलाई प्रश्नवाचक नाम भनिन्छ । यसलाई तमरखोले भाषिकामा सन्धोसिड्बा मिडलेक भनिन्छ ।

प्रश्नवाचक सर्वनामहरु

तालिका नं. ४.२२ प्रश्नवाचक सर्वनाम जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
थेमाबे ?	थेमा ?	के ?
हाः	हात् ?	को ?
हाल्ले ?/आसाल्ले ?	हाल्ले ?	कसले ?
हात् हात् ?	हात् हात् ?	को को ?
हाल्लेन् ?	हाल्लेन् ?	कस्को ?
आभेलरीक् ?	आखेलरिक्क ?	कसरी ?
आभेल्ले ?	आफाले ?	कहिले ?
आत्तीन् ?	आत्तीन् ?	कुन ?
आखेन् ?	आक्खेन् ?	कति ?
आतिन् आतिन् ?	आतिन् आतिन् ?	कुन कुन

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा प्रश्नवाचक सर्वनामका सबै शब्दहरू अन्तर छुन् तर पनि भाषिक शब्द बोधगम्य छन् । जस्तै: आभेलरीकको आखेलरिक्क, आभेल्लेको आफाले, आखेन को आक्खेन जस्ता शब्दहरू फरक छन् ।

४.४.८ निजवाचक सर्वनाम - आफ्फेसिड्वा मिडलेक

नाम तथा सर्वनाम समेतले निजत्व बताउने सर्वनाम निज वाचक सर्वनाम हुन् । यसलाई तमरखोले भाषिकामा आफ्फेसिड्वा मिडलेक भनिन्छ । निजवाचक सर्वनामहरू :

तालिका नं. ४.२३ निजवाचक सर्वनाम जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
निज आफ्फै	आफ्फेक्	स्वयम्
इङ्गा	आवाडे	आफू
खुद/खुनेए		खुद

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा निजित्व जनाउने शब्द स्वयम् छ तमरखोले नीज आफ्फै छ यसमा नेपाली मिसिएको छ । आफू भन्दा इङ्गा र केन्द्रियमा आवाडे छ जसमा लिम्बू भाषाकै शब्द प्रयोग छ ।

४.५ विशेषण - लोसोक

नाम वा सर्वनामको गुण, दोष र अवस्था बुझाउने शब्दलाई विशेषण भनिन्छ । प्रकार्यका दृष्टिले वाक्यमा नाम वा क्रियाको अगाडी आउने नाम वा सर्वनामको गुण, दोष, अवस्था, सङ्ख्या, परिमाण आदि बुझाउने शब्द हो । (लंसाल, २०६२) तमरखोले भाषिकामा विशेषणलाई लोसोक भनिन्छ । यो भाषिकामा विशेषण निम्न अनुसार वर्गीकरण गरिएको छ ।

४.५.१ गुणबोधक विशेषण - सुम्बोचेड्वा लोसक

कुनै पनि नाम पदहरुको गुण र दोषको विशेषता बुझाउने शब्दलाई गुणबोधक विशेषण भनिन्छ । यसलाई तमरखोले भाषिकामा सुम्बोचेड्वा लोसक भनिन्छ । गुणबोधक विशेषणहरुका उदाहरणहरु :

तालिका नं. ४.२४ गुणवोधक विशेषण जनाउने शब्द

तमोर खोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
नुबा	नुबा	राम्रो
ताप्फेम्बा	ताप्फेम्बा	नराम्रो
काप्पोबा	काप्पोबा	बूढो
काप्पुमा	काप्पुमा	बूढी
चुम्सा	चुक्सा	सानो
केलीम्बा	केलिम्बा	गुलियो
केसूप्पा	सरड्वा	अमीलो
कुमाक्ला	माक्लबा	कालो
फदाड्वा	फग्रबा	सेतो
तुम्बा	तुम्बा	जेठो
केथुम्बा	केथुम्बा	वलियो

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका तालिकामा विशेषण बुझाउने शब्दहरु जुन छन् ती केही फरक छन् । जस्तै : कुमाक्ला, माक्लबा र फदाड्वा, फग्रबा तर त्यस पछिका शब्दहरु मिल्दोजुल्दो नै छन् ।

४.५.२ परिमाणवोधक विशेषण - यारिक्कचेड्वा लोसक

नाम वा वस्तुको मात्रा तथा परिमाणलाई बुझाउने शब्दलाई परिमाण बोधक विशेषण भनिन्छ । यसलाई तमरखोले भाषिकामा यारिक्कचेड्वा लोसक भनिन्छ । परिमाण बोधक विशेषणका उदाहरणहरु :

तालिका नं. ४.२५ परिमाणवोधक विशेषण जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
यल्लिक	यरिक्	धेरै
चेछिक्	सुलिक्	थोरै
चेछिक्	पज्य	अलिकति
जम्मा / खम्पे	केरेक	सबै
कदेड	कुदाड(कुघेल्लेक्)	आधा
केम्बा	केम्बा	लामो
ताड्बा	ताड्बा	छोटो

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा परिमाण जनाउने शब्दमा केम्बा र ताड्बा शब्दमात्र मिलेको छ । तर तमरखोले भाषा र केन्द्रिय भाषामा तालिकाको उस्तै शब्द नभएतापनि लिम्बूहरूको लागि बोधगम्य खालको छ ।

४.५.३ सङ्ख्या वोधक विशेषण - खानिचेड्वा लोसक

नाम वा वस्तुको सङ्ख्या बुझाउने शब्दलाई सङ्ख्या वोधक विशेषण भनिन्छ । यसलाई तमरखोले भाषिकामा खानिचेड्वा लोसक भनिन्छ । सङ्ख्या वोधक विशेषणको नमुनाहरु :

तालिका नं. ४.२६ सङ्ख्या बोधक विशेषण जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
थिक्	थिक्	एक
नेच्छ	नेत्	दुई
सुम्सी	सुम्	तीन
लिसी/चार वटा	लि	चार
डासि/पाँच वटा	डा	पाँच

माथिको तालिकामा संख्या बुझाउने विशेषणमा केन्द्रीय भाषिका छोटो छ । जस्तै :
नि र तमरखोलेमा लिसी भनिन्छ ।

४.५.४ सार्वनामिक विशेषण - मिबुचेड्वा लोसक

नाम पदको अगाडी वा पछाडी आई विशेषणको काम गर्ने सर्वनामलाई सार्वनामिक विशेषण भनिन्छ । यसलाई तमरखोले भाषिकामा मिबुचेड्वा लोसक भनिन्छ । सार्वनामिक विशेषणहरु :

तालिका नं. ४.२७ सार्वनामिक विशेषण जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
कन्	कन्	यो
कदोन्	हेन्	त्यो
आत्तीन	आत्तीन्	कुन

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा आत्तीन आत्तीन् र कन् कन उस्तै छ भने कदोन् र हेन् शब्दहरु फरक रहेका छन् ।

४.६ लिङ्ग - चु

जुन सकै भाषाका वाक्यमा नामसँग अर्को कुनै शब्दको पद सङ्गतिको भेदले जति किसिमको अर्थ भेद देखिन्छ, त्यसलाई लिङ्ग भनिन्छ । (पोखपरेल, २०५४:६५) तमरखोले लिम्बू भाषिकामा लिङ्गलाई चु भनिन्छ । यस भाषिकामा लिङ्ग चार प्रकारका छन् ।

(क) पुलिङ्ग - येम्चु

भाले जातिलाई बुझाउने नामलाई पुलिङ्ग भनिन्छ । तमरखोले लिम्बू भाषिकामा यसलाई येम्चु भनिन्छ । यसका केही उदाहरणहरु :

तालिका नं. ४.२८ पुलिङ्ग जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
शिव केडे ।	शिव केडा ।	शिव लड्यो ।
गोपाल हिम्मु पेक ।	गोपाल हिम्मो पेक् ।	गोपाल घर जान्छ ।
आन्सा स्कूल पे ।	नुसा निसामहिम पे ।	भाइ स्कूल गयो ।
हरि तःक चा ।	हरि तःक चा ।	हरि खाना खान्छ ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

(ख) स्त्रीलिङ्ग - मेत्चु

पोथी जातिलाई बुझाउने नामिक पदलाई स्त्रीलिङ्ग (मेत्चु) भनिन्छ । यसका केही नमुनाहरु :

तालिका नं. ४.२९ स्त्रीलिङ्ग जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
पार्वती केडे ।	पार्वती केडा ।	पार्वती लडी ।
गीता हिम्मु पेक् ।	गीता हिम्मो पेक् ।	गीता घर जान्छे ।
आन्सा स्कूल पे ।	नुसा निसामहिम पे ।	वहिनी स्कूल गई ।
सीता तःक चा ।	सीता तःक चा ।	सीता खाना खान्छे ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

(ग) उभयलिङ्ग - नेत्तु

भाले र पोथी दुवै जनाउने नामिक पदलाई उभयलिङ्ग (नेत्तु) भनिन्छ । उभयलिङ्गका केही उदाहरणहरु तल दिइएको छ ।

तालिका नं. ४.३० उभयलिङ्ग जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
मनान् केडे ।	मनान केडा ।	मान्छे लड्यो ।
पुलिसेन् पे ।	तिलिङ्गान् पे ।	पुलिस गयो ।
खेलाडीन् पेक् ।	खेलाडीन् पेक् ।	खेलाडी जान्छ ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

(घ) नपुसंक लिङ्ग - मेन्मुन्चु

भाले र पोथी छुट्याउन नसकिने नामिक पदलाई नपुसंक लिङ्ग भनिन्छ । तमरखोले लिम्बू भाषिकामा यसलाई मेन्मुन्चु भनिन्छ । यस भाषामा यसलाई जनाउने केही उदाहरणहरु :

तालिका नं. ४.३१ नपुसंक लिङ्ग जनाउने शब्द

तमरखोले भषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
सिम्बुङ् केडे ।	सिम्बुएन् केडा ।	रुख लड्यो ।
लुङ् केडे ।	लुङिन केडा ।	ढुङ्गा लड्यो ।
कम्प्युटरेन् फेला पेक् ।	कम्प्युटरेन् फेःल्ला पेक् ।	कम्प्युटर बिग्री जान्छ ।
सिङ्डेन् केडे पे ।	सिङ्डेन् केडा पे ।	काठ लडी गयो ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिका नं. २८, २९, ३० र ३१ मा हेर्दा तमरखोले लिम्बू भाषिकामा लिङ्ग अनुसार क्रिया पदको रूप परिवर्तन नभएको देखियो । जसरी पुलिङ्गले क्रिया केडे(लड्यो), पे(गयो), पेक्(जान्छ), चा(खान्छ) लिएको छ, स्त्रीलिङ्गले पनि क्रिया केडे(लडी), पे(गई), पेक्(जान्छे) लिएको छ, भने उभय लिङ्ग र नपुसक लिङ्गले पनि क्रिया केडे (लड्यो), पे,(गयो), पेक्(जान्छ) नै लिएकोले तमरखोले लिम्बू भाषिकामा कर्ता र क्रिया पद विचको पदसंगति नभएको देखिन्छ ।

४.७ वचन - पाल्ला

कुनै पनि व्यक्ति वा वस्तुको एक वा एकभन्दा बढी सङ्ख्या जनाउने शब्दलाई वचन भनिन्छ । वाक्यमा नामको एक वा अनेक सङ्ख्या अनुसार सबै विकारी पदमा देखिने प्रत्यय वा संरचनाको भेदलाई वचन भनिन्छ । (पोखरेल, २०५४:७७)

तमरखोले लिम्बू भाषिकामा वचनलाई पाल्ला भनिन्छ । यो तीन प्रकारका छन् ।

(क) एक वचन - थिक पाल्ला

एक वा एउटा सङ्ख्यालाई मात्र बुझाउने शब्दलाई एक वचन (थिक पाल्ला) भनिन्छ । एक वचन जनाउने केही उदाहरणहरु :

तालिका नं. ४.३२ एकवचन जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
कोचो: मेवे ।	ख्यावान पे ।	कुकर गयो ।
चुम: मेदे ।	तेड्बान त्ये ।	साथी आयो ।
आसा :मेदे ।	आसान त्या ।	मेरो छोरो आयो ।
आन्सा: हावे ।	नुसा हाबा ।	भाइ रोयो ।
पुऽहा मेवेरे ।	पुऽन् पेरा ।	चरा उड्यो ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

(ख) द्विवचन - निपाल्ला

दुई वटा नाम वा सङ्ख्यालाई बुझाउने शब्दलाई द्विवचन (द्विवचन) भनिन्छ । केही उदाहरणहरु :

तालिका नं. ४.३३ द्विवचन जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
कोचोफाइ पेसी ।	ख्यावाहा पेसी ।	कुकरहरु गए ।
चुम्भाइ त्येसी ।	तेड्बाहा त्येसी ।	साथीहरु आए ।
आङ्गा आसाभाइ त्येसी ।	आसाहा त्येसी ।	मेरा छोराहरु आए ।
आन्साभाइ पेसी ।	नुसाहा पेसी ।	भाइहरु गए ।
पुऽफाइ पेरेसी ।	पुऽफाइ पेरेसी ।	चराहरु उडे ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

(ग) बहुवचन - या:क्पाल्ला

अनेक वा धेरै सङ्ख्या बुझाउने शब्दलाई बहुवचन भनिन्छ । यसलाई तमरखोले लिम्बू भाषिकामा या:क्पाल्ला भनिन्छ । यसका केही उदाहरणहरु :

तालिका नं. ४.३४ बहुवचन जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
कोचोहा मेवे ।	ख्याबाहा मेवे ।	कुकुरहरु गए ।
चुम्महा मेदे ।	तेड्बाहा मेद्या ।	साथीहरु आए ।
आङ्गा आसाहा मेदे ।	आसाहा मेद्या ।	मेरा छोराहरु आए ।
आन्साहा मेवे ।	नुसाहा मेवेया ।	भाइहरु गोए ।
पुहा मेबेरे ।	पुहा मेबेरा	चराहरु उडे ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिका नं. ३२, ३३ र ३४ मा हेर्दा तमरखोले लिम्बू भाषिकामा वचन तीन प्रकारका भएको र एक वचनबाट द्विवचनमा परिवर्तन गर्दा नाम पदमा आङ् र क्रियामा सी द्विवचन जनाउने प्रत्यय लागेको साथै बहुवचनमा परिवर्तन गर्दा नाम पदमा वा कर्तामा नेपालीमा बहुवचन जनाउने हरु जोडिने जस्तै हा(बहुवचन) जनाउने प्रत्यय जोडिएको र क्रियामा मे (बहुवचन) जनाउने उपसर्ग लागेको देखिन्छ । तसर्थ माथिको तालिकालाई हेर्दा तमरखोले लिम्बू भाषिकामा वचन अनुसारको कर्ता र क्रिया पद प्रयोग भएको देखिन्छ । त्यसैले यस भाषिकामा वचनको संगति भएको छ ।

४.८ पुरुष - मना

कथनका सन्दर्भमा संलग्न भएका सहभागीहरुको प्रकृतिलाई जनाउने व्याकरण कोटि पुरुष हो । यो विशेषत सर्वनामसँग सम्बन्धित हुन्छ । (अधिकारी, २०६३:८८)

कथनका सन्दर्भमा वक्ता प्रथम पुरुष, श्रोता द्वितीय पुरुष र वक्ता तथा श्रोता बाहेक अन्य व्यक्तिलाई तृतीय पुरुष भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा पुरुषलाई मना भनिन्छ । यो तीन प्रकारका छन् ।

(क) प्रथम पुरुष - तुम् मना

कथनमा वक्ता आफैलाई बुझाउने शब्दलाई प्रथम पुरुष भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा यसलाई तुम् मना भनिन्छ । प्रथम पुरुषका जनाउने केही उदाहरणहरु :

तालिका नं. ४.३५ प्रथम पुरुष जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
आङ्गा तःक चाङ् ।	आङ्गा तःक चाङ् ।	म खाना खान्छु ।
आनिगे तःक चेमिगे ।	आङ्ग्या तःक चाम्बा ।	हामीहरु खाना खान्छौं ।
आनिगे तःक चेचौगे ।	आन्छीग्या तःक चासुग्या ।	हामीहरु खाना खान्छौं ।
आङ्गा पोखरा पेका ।	आङ्गा पोखरा पेका ।	म पोखरा जान्छु ।
आनिगे काम चोगीगे ।	आनिगे याम्बक चोगुम्बा ।	हामी काम गर्छौं ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा नेपाली वाक्यमा हेर्दा प्रथम पुरुष कर्ताका रूपमा म र हामी आएको र क्रिया पदमा खान्छु, खान्छौं र जान्छु आएर पुरुषको आधारमा सङ्गति भएको देखाएको छ, भने तमरखोले भाषिकामा प्रथम पुरुष जनाउन कर्ताका रूपमा आङ्गा र आनिगे आएको र क्रिया पदमा चाङ् (खान्छु), चाम्बे (खान्छौं) र पेडा (जान्छु) आएको छ । माथिको तालिकालाई हेर्दा कर्ता पुरुष अनुसार क्रिया पद आएर कर्ता र क्रियाको संगति मिलेको देखिन्छ ।

(ख) द्वितीय पुरुष - लुम् मना

कथनमा श्रोतालाई बुझाउने शब्दलाई द्वितीय पुरुष भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा द्वितीय पुरुषलाई लुम् मना भनिन्छ । यसका केही उदाहरणहरु :

तालिका नं. ४.३६ द्वितीय पुरुष जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
खेने तःक केजा ।	हेने तःक केज ।	तिमी खाना खान्छौ ।
खेने स्कूल केवेक् ।	हेने निसामहिम केवेक् ।	तँ स्कूल जान्छस ।
खेने बजार केवेक् ।	हेने पाङ्जुम् केवेक् ।	तपाईं बजार जानुहुन्छ ।
आदाङ्बारे तःक केजोवी ।	आदाङ्बारे तःक केज ।	हजुरले खाना खानुहुन्छ ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा हेर्दा नेपालीमा कर्ता अनुसार क्रिया पद आएको छ, भने तमरखोले भाषिकामा खेने भन्ने कर्ता सबै ठाउँमा आएको छ । क्रिया पद पनि कर्ता अनुसार मिलेको छैन । तसर्थ पुरुषको आधारमा सङ्गति भएको देखिन्छ ।

(ग) तृतीय पुरुष - वेऽमना

कथनमा वक्ता र श्रोता वाहेक अन्य व्यक्तिलाई जनाउने शब्दलाई तृतीय पुरुष भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा तृतीय पुरुषलाई वेऽमना भनिन्छ । यसका केही नमुनाहरु :

तालिका नं. ४.३७ तृतीय पुरुष जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
खुने तःक चा ।	हुने तःक चः ।	ऊ खाना खान्छ ।
खुन्छी तःक मेजा ।	हुनी तःक मेज ।	उनीहरु खाना खान्छन् ।
खुन्छी काम मेजोक् ।	हुनी याम्बक मेजक ।	उनीहरु काम गर्छन् ।
खुने बजार पेक ।	हुने पाङ्जुम् पेक ।	ऊ बजार जान्छ ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा नेपालीमा आएको ऊ र उनीहरु कर्तालाई खुने र खुन्छीले जनाएको छ, भने खान्छ र खान्छन् क्रिया पदलाई च र मेजले जनाएर नेपालीमा जस्तै कर्ता र क्रिया पदको संगति मिलेको देखिन्छ ।

४.९ काल - येम्

क्रियाको कार्यव्यापारसँग सम्बन्धित समयलाई काल भनिन्छ । यो रूपायनमा व्यक्त हुन्छ । (राई, २०५३:५२)

कालले क्रियाद्वारा व्यक्त हुने कार्य व्यापारको अवस्था वा घटना घटित हुने समय विशेषलाई जनाउने गर्छ । तमरखोले भाषिकामा भूत र अभूत गरी दुई किसिमका काल छन् । यस भाषिकामा काललाई येम भनिन्छ ।

४.९.१ भूत काल - पेयेम

भूत कालले वितिसकेको समयलाई जनाउँछ । यसलाई तमरखोले भाषिकामा पेयेम भनिन्छ । भूत काल जनाउने वाक्यका उदाहरणहरु :

तालिका नं. ४.३८ भूत काल जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
आङ्गा तःक चेयाङ्	आङ्गा तःक चाङ्	मैले खाना खाएँ ।
खुने हिम्मु पे ।	हुने हिम्मो पे ।	ऊ घर गयो ।
खुने तःक चानुकेयागे ।	हेने तःक केजरकेबच्छा ।	तिमीले खाना खाँदै थियौ ।
खुने तःक चोआङ्वये ।	हुनेऽ तःक चआङ् वया ।	उसले खाना खाएको थियो ।
सीतारे तःक थोक्तु ।	सीतारे तःक थोक्तवा ।	सीताले खाना पकाइन् ।
आनिगे तःक चेपिगे ।	आङ्ग्या तःक चाम्ब्या ।	हामीले खाना खाँयौ ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका तालिकामा कर्ता, कर्म र क्रिया बिचमा भूतकालको वाक्य चयन मिलेको छ ।

४.९.२ अभूत काल

अभूत कालले अहिले चलिरहेको समयलाई जनाउँछ । तमरखोले भाषिकामा अभूत काल वर्तमान र भविष्यत गरी दुई प्रकारका छन् :

(क) वर्तमान काल - कम्भेल्ले येम

वर्तमान कालले अहिले चलिरहेको समयलाई जनाउँछ । यसलाई तमरखोले भाषिकामा कम्भेल्ले येम भनिन्छ । वर्तमान काल जनाउने केही वाक्यहरु :

तालिका नं. ४.३९ वर्तमान काल जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
आङ्गा हिम्मु पेका ।	आङ्गा हिम्मो पेका ।	म घर जान्छु ।
आनिगे तःक चेचिगेर नङ्गे ।	आङ्ग्या तःक चाम्बाःर पच्छ्ग्या ।	हामी(बहु) खाना खादैछौं ।
सीता तःक चा ।	सीता तःक चा ।	सीता खाना खान्छे ।
हरिरे तःक चानुयाक् ।	हरिरे तःक चानुयाक् ।	हरिले खाना खादैछ ।
आन्छीगे तःक चानु याक्सिगे ।	आन्छीगे तःक चानु याक्सिगे ।	हामी(द्वि) खाना खादैछौं ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

(ख) भविष्यत काल - तायेम

भविष्यत कालले पछि हुने वा आउने समयलाई जनाउँछ । यसलाई तमरखोले भाषिकामा तायेम भनिन्छ । भविष्य काल जनाउने केही वाक्यहरु :

तालिका नं. ४.४० भविष्यत काल जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
आङ्गा तःक चाङ्डिया ।	आङ्गा तःक चाड ।	म खाना खानेछु ।
आङ्गा हिम्मु पेककिया ।	आङ्गा हिम्मो पेका ।	म घर जानेछु ।
राम हड्डिया ।	राम सिङ्कोत ।	राम दाउरा खोज्नेछ ।
गोपाल फक्वा चागु ।	गोपाल फक्वा चागु ।	गोपाल पौडी खेल्नेछ ।
हिमाल डा सेरुयाडकिया ।	गोपाल डा सेल्ल याक्	हिमाल माछा मादै हुनेछ ।
खुने बजार पेकिया ।	हुने पाङ्जुम् पेक् ।	ऊ बजार जानेछ ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथि उल्लेखित तालिकामा चाङ्डियाको चाड, पेककियाको पेका, हड्डियाको सिङ्कोत, पेकियाको पेक् सेरुयाडकियाको सेल्ल याक् जस्ता शब्दहरु फरक किसिमका छन् ।

४.१० भाव

वक्ताको मनोभाव वा मनोवृत्ति जनाउने क्रियापदको कोटिलाई भाव भनिन्छ । वक्ताको मनोभाव जनाउने क्रियामदको कोटिलाई भाव भनिन्छ (अधिकारी, २०६७:२१८) तमरखोले लिम्बू भाषिकामा भावको अध्ययन निम्न अनुसार गरिएको छ ।

४.१०.१ सामान्यार्थ

वाक्यमा क्रियापदबाट सामान्य अवधारणा मात्र बुझाउनुलाई सामान्यार्थ भनिन्छ । तमरखोले लिम्बू भाषिकामा पनि सामान्यार्थ जनाउने वाक्यहरु छन् जुन तल तालिकाबाट प्रष्ट्याइएको छ । तालिकामा भूत, वर्तमान र भविष्यत कालका सामान्य वाक्यहरु दिइएको छ ।

(क) सामान्य भूत

तालिका नं. ४.४१ सामान्य भूत जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली	वचन/पुरुष
इङ्गा तःक चाड ।	मैले खाना खाएँ ।	एक वचन प्र.पु
आनिगे तःक चाम्बे ।	हामीले (द्वि) खाना खायौं ।	द्विवचन प्र.पु
आनिगे तःक चानिगे ।	हामीले (बहु) खाना खायौं ।	बहुवचन प्र.पु
खेने तःक केजो ।	तिमी खाना खायौं ।	एक वचन द्वि.पु
खेन्छी तःक केजेसी ।	तिमीहरुले (द्वि) खाना खायौं	द्विवचन द्वि.पु
खेनी तःक केजाम्	तिमीहरुले (बहु) खाना खायौं	बहुवचन द्वि.पु
खुने तःक चो ।	उसले खाना खायो ।	एकवचन तृ.पु
खुन्छी तःक चासुसी ।	उनीहरुले (द्वि) खाना खाएँ ।	द्विवचन तृ.पु
खुन्छी तःक मेज्ये ।	उनीहरुले(बहु) खाना खाएँ ।	बहुवचन तृ.पु

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

(ख) सामान्य वर्तमान

तालिका नं. ४.४२ सामान्य वर्तमान जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली	वचन/पुरुष
आङ्गा तःक चाड ।	म खाना खान्छु ।	एक वचन प्र.पु
आन्छीगे तःक चासुगे ।	हामी (द्वि) खाना खान्छौं ।	द्विवचन प्र.पु
आनिगे तःक चेचिगे ।	हामी (बहु) खाना खान्छौं ।	बहुवचन प्र.पु
खेने तःक केजा ।	तिमी खाना खान्छौं ।	एक वचन द्वि.पु
खेन्छी तःक केजासी ।	तिमीहरु (द्वि) खाना खान्छौ	द्विवचन द्वि.पु
खेनी तःक केजाम्	तिमीहरु(बहु) खाना खान्छौ	बहुवचन द्वि.पु
खुने तःक चा ।	उसले खाना खान्छ ।	एकवचन तृ.पु
खुन्छी तःक चासुसी ।	उनीहरुले (द्वि) खाना खान्छ।	द्विवचन तृ.पु
खुन्छी तःक मेजेचे ।	उनीहरुले(बहु) खाना खान्छन्।	बहुवचन तृ.पु

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

(ग) सामान्य भविष्यत

तालिका नं. ४.४३ सामान्य भविष्यत् जनाउने शब्द

नेपाली	तमरखोले भाषिका	वचन/पुरुष
म खाना खानेछु ।	आङ्गा तःक चाङ्ङियम ।	एक वचन प्र.पु
हामी (द्वि) खाना खानेछौं ।	आन्छीगे तःक चासुगेयिया ।	द्विवचन प्र.पु
हामी (बहु) खाना खानेछौं ।	आनिगे तःक चेचुगेयिया ।	बहुवचन प्र.पु
तिमी खाना खानेछौं ।	खेने तःक केजेयिया ।	एक वचन द्वि.पु
तिमीहरु (द्वि) खाना खानेछौ	खेन्छी तःक केजासीयिया ।	द्विवचन द्वि.पु
तिमीहरु(बहु) खाना खानेछौ	खेनी तःक केजामिया	बहुवचन द्वि.पु
उसले खाना खान्छ ।	खुने तःक चा ।	एकवचन तृ.पु
उनीहरुले (द्वि) खाना खानेछ।	खुन्छी तःक चासीमिया ।	द्विवचन तृ.पु
उनीहरुले(बहु) खाना खानेछन्।	खुन्छी तःक मेजामिया ।	बहुवचन तृ.पु

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको सामान्यार्थ जनाउने तालिका नं. ४१, ४२ र ४३ मा हेर्दा प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुषका सबै कालमा सामान्य पक्षहरुको वाक्य संरचनामा एकै देखिएका कारण मेवाखोले लिम्बू भाषिकाको सकर्मक क्रियामा एउटै क्रियाको रूपले सबै काललाई जनाएता पनि सबै पुरुषमा द्विवचनको रूप भने फरक फरक देखिन्छ ।

४.१०.२ इच्छार्थ

वाक्यमा व्यक्तएको कुराले वक्ताको इच्छा वा प्रार्थना बुझाउने वाक्यलाई इच्छार्थ वाक्य भनिन्छ । इच्छार्थ तीनै पुरुषमा व्यक्त हुन्छ तर क्रियापदको रूपहरु फरक फरक हुन सक्छन् (अधिकारी, २०६३:२२१) । तमरखोले लिम्बू भाषिकामा पनि इच्छार्थ जनाउने वाक्यहरु प्रयोगमा छन् । जुन तल तालिकाबाट देखाउन खोजिएको छ ।

तालिका नं. ४.४४ इच्छार्थ जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा	पुरुष
आङ्गा मेदुकाल्ल ।	मलाई विराम नलागोस् ।	प्रथम पुरुष
आनी सिङ्चेप्से पेगी ।	हामी दाउरा काट्न जाऔँ ।	प्रथम पुरुष
खेने केन्दुकनेल ।	तिमीलाई विराम नलागोस् ।	द्वितीय पुरुष
खुने सक्इखड साप्तुर ।	ऊ चिठ्ठी लेखोस् ।	तृतीय पुरुष
खुन्छी मेसाप्तुर ।	उनीहरु लेखुन् ।	तृतीय पुरुष

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथि दिइएको तालिकाको नेपाली भाषाको नलागोस्, जाऔँ, लेखोस् र लेखुन् क्रियापदले इच्छार्थ भाव व्यक्त गरेको छ, भने तमरखोले लिम्बू भाषिकाको मेदुडाल, पेगी, केन्दुकनेल, साप्तुर र मेसाप्तुर क्रियापदले पनि इच्छार्थ भाव नै व्यक्त गरेको छ । तर पुरुष अनुसार क्रियापदको रूप भने फरक फरक देखिन्छ ।

४.१०.३ आज्ञार्थ

वाक्यको क्रियापदबाट आज्ञा, आदेश, अनुरोध र विन्ति आदिको भाव बुझाउनेलाई आज्ञार्थ भनिन्छ । “आज्ञार्थ द्वितीय पुरुषका सन्दर्भमा वक्ता र श्रोताको प्रत्यक्ष (आम्ने-साम्ने) स्थितिमा आउँछन् (अधिकारी, २०६७:२१८)” । तमरखोले भाषिकामा पनि आज्ञार्थ वाक्य पाइन्छ । जुन तलका तालिकाद्वारा स्पष्ट रूपमा देखाउन खोजिएको छ ।

तालिका नं. ४.४५ आज्ञार्थ जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा	पुरुष/आदर
खेने हिम्मु पेगे ।	तँ घर जा ।	द्वि.पु.आदर रहित
खेने हिम्मु पेगे ।	तिमी घर जाऊ ।	द्वि.पु.मध्यम आदर
खेने हिम्मु पेगे ।	तपाईं घर जानुहोस् ।	द्वि.पु. उच्च आदर
खेने तःक चे ।	तपाईं खाना खानुहोस् ।	द्वि.पु. उच्च आदर

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा नेपाली भाषको जा, जाऊ, जानुहोस् र खानुहोस् क्रियापदले आज्ञार्थ भाव बुझाएको छ, भने तमरखोले लिम्बू भाषिकाको पेगे र चे क्रियापदले पनि आज्ञार्थ भाव व्यक्त गरेको छ । नेपाली भाषाका क्रियापदहरू द्वितीय पुरुषमा आदरको तह अनुसार व्यक्त भएका छन्, भने मेवाखोले लिम्बू भाषिकाका क्रियापदहरू द्वितीय पुरुषमा आदर रहित रूपमा व्यक्त भएका छन् ।

४.१०.४ सम्भावनार्थ

वाक्यमा व्यक्त क्रियापदबाट अनुमान वा सम्भावना बुझाउनुलाई सम्भावनार्थ भनिन्छ । “निश्चित भई नसकेको कुराको पूर्वानुमान वा सम्भावना मात्र बुझाउनेलाई सम्भावनार्थ भनिन्छ (अधिकारी, २०६२ : १२७) ।

तमरखोले लिम्बू भाषिकामा कुनै काम हुने वा नहुने कुराको सङ्केत गर्ने सम्भावनार्थ वाक्य प्रयोग भएको पाइन्छ । जुन तलका तालिकाबाट स्पष्ट रूपमा थाहा पाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. ४.४६ सम्भावनार्थ जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा
खुने हिम्मु पेकीया ।	ऊ घर जाला ।
आङ्गा हिम्मु पेडाइया ।	म घर जान्छु होला ।
राम युङ्डाइया ।	राम बस्ला
खेने स्कूल केबेकीया ।	तिमी स्कूल जान्छौं होला ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा नेपाली भाषाको धातुमा ला प्रत्यय लागेर क्रियापदले सम्भावनार्थ व्यक्त गरेको छ, भने तमरखोले लिम्बू भाषिकाको धातुमा पनि इया प्रत्यय लागेर बनेको पेकीया, पेडाइया, युङ्डाइया र केबेकीया क्रियापदहरूले सम्भावनार्थ नै व्यक्त गरेका छन् ।

४.४.९ सङ्केतार्थ

क्रियाको कार्य व्यापारको सङ्केत गर्ने भावलाई सङ्केतार्थ भनिन्छ । “एउटै वाक्यमा आएका दुई उप वाक्यहरूका क्रियाका बिच करण (सर्त) र कार्य(परिणाम) को पूर्वापर सम्बन्धबाट सङ्केतार्थ व्यक्त हुन्छ (अधिकारी, २०६७:२२०) ।

तमरखोले लिम्बू भाषिकामा पनि सङ्केतार्थ वाक्य प्रयोग भएको पाइन्छ । जुन तलको तालिमा देखाएको छ ।

तालिका नं. ४.४७ सङ्केतार्थ जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा
सीता तागर आङ्गा पेडा ।	सीता आइन् भने म जान्छु ।
खुने निरुगर पास पोङ् ।	उसले पढ्यो भने पास हुन्छ ।
हुइत थासुगर सुसुल ।	पानी पन्यो भने शितल हुन्छ ।
राजेशरे आङ्गा ताआ ।	राजेशले बोलायो भने म आउँछु ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा नेपाली भाषाको वाक्यमा आइन् भने, पढ्यो भने, पन्यो भने र बोलायो भने जस्ता रूपले सङ्केतार्थको भाव व्यक्त गरेको छ, भने वाक्यमा आएका दुई उप वाक्यका क्रिया बिच कारण र परिणाम भएको पाइन्छ, भने तमरखोले लिम्बू भाषिकामा पनि क्रियामा गर प्रत्यय लागेर बनेको तागर, निरुगर, थासुगर र उनागर क्रियापदले सङ्केतार्थको भाव व्यक्त गरेको छ । साथै वाक्यमा आएका दुई उप वाक्यका क्रियामा कारण र परिणाम पनि भएको देखिन्छ ।

४.११ पक्ष

पक्षलाई विशेष काल पनि भनिन्छ । “क्रियाका कार्य अवस्था तथा वितरण जनाउने व्याकरणात्मक कोटिलाई पक्ष भनिन्छ (अधिकारी, २०६७:२१४) ।” पक्षले क्रियाका कार्यको पूर्णता, अपूर्णता, निरन्तरता र अभ्यस्तता आदिलाई जनाउँछ । नेपालीमा जस्तै तमरखोले लिम्बू भाषिकामा पनि पक्ष पाँच प्रकारका छन् ।

(क) सामान्य पक्ष

सामान्य पक्षले काल विशेषमा क्रियाको सामान्य कार्य व्यापारको बोध गराउँछ । तर कार्य पुरा भए नभएको जनाउँदैन । तमरखोले लिम्बू भाषिकामा पनि सामान्य पक्ष जनाउने वाक्यको प्रयोग पाइन्छ । जुन तलका तालिकामा स्पष्ट रूपमा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४.४८ सामान्य पक्ष जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा
श्याम हिम्मु पेक् ।	श्याम घर जान्छ ।
आङ्गा तःक चाङ् ।	म खाना खान्छु ।
खुने हिम्मु पे ।	ऊ घर गयो ।
सीता स्कूल पेक् ।	सीता स्कूल जानेछिन् ।
राम तःक चा ।	राम खाना खाने छ ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा नेपाली भाषाको जान्छ, खान्छ, गयो र जानेछिन्ले सामान्य पक्षजानएको छ, भने तमरखोले लिम्बू भाषिकाको पनि पेक्, चाङ्, पे र चा जस्ता क्रियापदले सामान्य पक्षको बोध गराएको छ ।

(ख) अपूर्ण पक्ष

अपूर्ण पक्षले क्रियाको कार्य व्यापार सुरु भएर समाप्त नभएको अवस्थालाई जनाउँछ । तमरखोले लिम्बू भाषिका पनि अपूर्ण पक्ष वाक्य प्रयोग भएको पाइन्छ । जुन तल तालिकाबाट स्पष्ट रूपमा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ४.४९ अपूर्ण पक्ष जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा
कमल हिम्मु पेक्ल पत् ।	कमल घर जाँदै छ ।
आङ्गा तःक चाङ्ल याडा ।	म खाना खाँदै छु ।
खुने हिम्मु पेर पछे ।	ऊ घर जाँदै थियो ।
सीता स्कूल पेक्ल पत् ।	सीता स्कूल जाँदै हुनेछिन् ।
राजन तःक चार याक् ।	राजन खाना खाँदैहुने छ ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा नेपाली भाषाको वाक्यमा धातुमा दै रुपबाट अपूर्ण पक्षको बोध भएको छ, भने तमरखोले लिम्बू भाषिकामा पनि पेक्ल पत्, चाङ्ल याडा, पेर पछे र पेक्ल पत्ले अपूर्ण पक्षको बोध गराएको छ ।

(ग) पूर्ण पक्ष

पूर्ण पक्षले काल विशेषमा क्रियाको कार्य व्यापार पूरा भइसकेको अवस्थालाई बुझाउँछ । तमरखोले भाषिकामा पनि पूर्ण पक्षको वाक्य पाइन्छ । जुन तल तालिकाबाट स्पष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं.४.५० पूर्ण पक्ष जनाउने शब्द

नेपाली	तमरखोले भाषिका
कमल घर गएको छ ।	कमल हिम्मु पेयाड वा ।
मैले खाना खाएको छु ।	आङ्गा तःक चाङ्आड वाआ ।
राम घर गोएको थियो ।	राम हिम्मु पेयाड् वे ।
हरि बजार गोएको हुने छ ।	हरि बजार पेयाड् वा ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा नेपाली भाषामा धातुमा एको छ, एका छ, एको थियो र एको हुने छ प्रत्यय लागि बनेको क्रियापदले पूर्ण पक्षको बोध गरेको छ, भने तमरखोले लिम्बू

भाषिकामा पनि पेयाड् वा, चाड्आड् वाआ, पेयाड् वे र पेयाड् वा क्रियापदले पूर्ण पक्षको बोध गराएको छ ।

(घ) अज्ञात पक्ष

पहिले थाहा नभएको पछि मात्र थाहा भएको अवस्था बुझाउने व्याकरणात्मक कोटिलाई अज्ञात पक्ष भनिन्छ । काम पहिले नै भएको तर पछि मात्र थाहा भएको कुराको बोध गर्ने भाषिक रूप नै अज्ञात पक्ष हो । तमरखोले लिम्बू भाषिकामा पनि अज्ञात पक्षको बोध गर्ने वाक्य पाइन्छ । जुन तल दिइएको छ ।

तालिका नं. ४.५१ अज्ञात पक्ष जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा
श्याम हिम्मु चोगुरछ ।	श्याम घर बनाएछ ।
नुसा हाबेरछ ।	भाइ रोएछ ।
खुने यल्लिक सिधक्क ।	उसले धेरै पढेछ ।
खुन्छी मेबेरछ ।	उनीहरु गोएछन् ।
खुने केडेरछ ।	ऊ लडेछ ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका तालिकामा नेपाली भाषामा बनाएछ, रोएछ र पढेछ जस्ता क्रियापदले काम पहिले नै भइसके तर पछि मात्र थाहा भएको कुराको बोध गरेको छ, भने तमरखोले भाषिकाको पनि चोगुरछ, हाबेरछ, मेबरछ र केडेरछ जस्ता क्रियापदले काम पहिले नै भएको तर पछिबाट मात्र काम भएको कुरा थाहा भएको कुराको बोध गरेको छ ।

(ङ) अभ्यस्त पक्ष

खास परिवेशमा कार्यको आवृत्ति वा अभ्यास जनाउनेलाई अभ्यस्त पक्ष भनिन्छ । तमरखोले भाषिका पनि अभ्यस्त पक्षको वाक्य पाइन्छ । यसको प्रयोगका विषयमा तल देखाइएको छ ।

तालिका नं. ४.५२ अभ्यस्त पक्ष जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा
आनि साप्ला आनिरुम ।	हामी किताब पढ्थ्यौं ।
खुने साल्लिक् एप्पा ।	ऊ बेसरी हाँस्थ्यो ।
नुसा यल्लिक् तःक चाबा ।	बहिनी धेरै खाना खान्थी ।
खुन्छी साम् मेलोबा ।	उनीहरु गीत गाउँथे ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका तालिकामा नेपाली भाषाको पढ्थ्यौं, हाँस्थ्यो, खान्थी र गाउँथे क्रियापदले अभ्यस्त पक्षको बोध गराउँछ, भने तमरखोले लिम्बू भाषाको आनिरुम, एप्पा, चाबा र मेलोबा क्रियापदले पनि अभ्यस्त पक्षको बोध गराउँछ ।

४.१२ क्रिया - पाम्मे

कनै काम भएको वा हुने कुरा बुझाउने शब्दलाई क्रिया भनिन्छ । तमरखोले लिम्बू भाषिकामा क्रियालाई पाम्मे भनिन्छ । यस भाषिकामा क्रियालाई निम्न अनुसार अध्ययन गर्न सकिन्छ ।

४.१२.१ वाक्य टुङ्ग्याउनका आधारमा

वाक्यमा आएका क्रियाहरु मध्ये समापक -चुबेबा पाम्मे) र असमापक -लधेबा पाम्मे क्रिया गरी दुई किसिमका क्रिया हुन्छन् ।

(क) समापक क्रिया - चुबेबा पाम्मे

वाक्यमा आएका क्रियाहरु मध्ये वाक्य टुङ्ग्याउने क्रियालाई समापक क्रिया भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा समापक क्रियालाई चुबेबा पाम्मे भनिन्छ । समापक क्रिया केही उदाहरण :

तालिका नं. ४.५३ समापक क्रिया जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा
रमेशरे तःक <u>चो</u> ।	रमेशले खाना <u>खायो</u> ।
आङ्गा आहुक्कन् <u>हप्तुङ्</u> ।	मैले हात <u>धोएँ</u> ।
आङ्गा बजार <u>पेगाङ्</u> ।	म बजार <u>गोएँ</u> ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रेखाङ्कित पदहरु समापक क्रिया हुन् ।

(ख) असमापक क्रिया - लधेबा पाम्मे

वाक्यमा आएका क्रियाहरु मध्ये वाक्य नटुङ्ग्याउने क्रियालाई असमापक क्रिया भनिन्छ । तमरखोले लिम्बू भाषिकामा असमापक क्रियालाई लधेबा भनिन्छ । यसका केही उदाहरणहरु :

तालिका नं. ४.५४ असमापक क्रिया जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा
रमेशरे तःक <u>चोर</u> यागे ।	रमेशले खाना <u>खाइरहेको</u> थियो ।
आङ्गा आहुक्कन् <u>हप्तुङ्ल</u> यागाड ।	मैले हात <u>धोइरहेको</u> थिएँ ।
आङ्गा बजार <u>पेगाङ्ल</u> पछाङ् ।	म बजार <u>जाँदै</u> थिएँ ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रेखाङ्कित पदहरु असमापक क्रिया हुन् ।

४.१२.२ संरचनाका आधारमा क्रिया

वाक्यमा सरल क्रिया (तक् पाम्मे) र संयुक्त क्रिया (चक् पाम्मे) गरी क्रिया दुई किसिमका हुन्छन् ।

(क) सरल क्रिया - तक् पाम्मे

कुनै पनि वाक्यमा एक मात्र विधेय वा क्रिया प्रस्तुत भएको छ, भने त्यसलाई सरल क्रिया भनिन्छ। तमरखोले लिम्बू भाषिकामा सरल क्रियालाई तक् पाम्मे भनिन्छ। सरल क्रियाका केही उदाहरणहरू :

तालिका नं. ४.५५ सरल क्रिया जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा
शरण एत् ।	शरण हाँस्छ ।
आङ्गा हिम्मु पेडा ।	म घर जान्छु ।
खुने तःक चा ।	ऊ खाना खान्छ ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रेखाङ्कित पदहरू सरल क्रिया हुन् ।

(ख) संयुक्त क्रिया - चक् पाम्मे

वाक्यमा मुख्य क्रियासँग एक वा एकभन्दा बढी सहायक क्रिया मिलेर बनेका क्रियालाई संयुक्त क्रिया भनिन्छ। तमरखोले भाषिकामा संयुक्त क्रियालाई चक् पाम्मे भनिन्छ। यसका केही उदाहरणहरू :

तालिका नं. ४.५६ संयुक्त क्रिया जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा
शरणरे तःक चोरयागे ।	शरणले खाना खाइरहेको थियो ।
आङ्गा लाङ्गोल चान्नुयाडा ।	म फुटबल खे्लिरहेको छु ।
खने हिम्मु खेलजोगेर यागे ।	ऊ घरमा खे्लिरहेको थियो ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रेखाङ्कित पदहरू संयुक्त क्रिया हुन् ।

४.१२.३ अर्थ प्रधानताका आधारमा क्रिया

वाक्यमा अर्थ प्रधानताका आधारमा मुख्य क्रिया (तुम पाम्मे) र सहायक क्रिया (चुम पाम्मे) गरी क्रिया दुई प्रकारका छन् ।

(क) मुख्य क्रिया - तुम पाम्मे

वाक्यमा मुख्या अर्थ दिने क्रियालाई मुख्य क्रिया भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा यसलाई तुम पाम्मे भनिन्छ । यसका केही नमुनाहरु :

तालिका नं. ४.५७ मुख्य क्रिया जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा
खुने तःक चानु यागे ।	उसले खाना खाँदै थियो ।
दिनेश स्कूल पेयाड् याक् ।	दिनेश स्कूल गोएको छ ।
रामरे तःक चोर यागे ।	रामले खाना खाँदै थियो ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रेखाङ्कित पदहरु मुख्य क्रिया हुन् ।

(ख) सहायक क्रिया - चुम पाम्मे

वाक्यमा मुख्य अर्थ बताउन नसक्ने क्रियालाई सहायक क्रिया चुम पाम्मे भनिन्छ । जस्तै :

तालिका नं. ४.५८ सहायक क्रिया जनाउने शब्द

नेपाली	तमरखोले भाषिका
उसले खाना खाँदै थियो ।	खुने तःक चानु यागे ।
दिनेश स्कूल गोएको छ ।	दिनेश स्कूल पेयाड् याक् ।
रामले खाना खाँदै थियो ।	रामरे तःक चोर यागे ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रेखाङ्कित पदहरु सहायक क्रिया हुन् ।

४.१२.४ कर्मका आधारमा क्रिया

वाक्यमा कर्मका आधारमा सकर्मक क्रिया (चुक पाम्मे) र अकर्मक क्रिया (फेड पाम्मे) गरी क्रिया दुई प्रकारका छन् ।

(क) सकर्मक क्रिया- चुक पाम्मे

वाक्यमा कर्म लिने क्रियालाई सकर्मक क्रिया (चुक पाम्मे) भनिन्छ । यसका केही नमुनाहरु :

तालिका नं. ४.५९ सकर्मक क्रिया जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा
राम तःक <u>चा</u> ।	राम खाना <u>खान्छ</u> ।
दिनेश स्कूल <u>पेक्</u> ।	दिनेश स्कूल <u>जान्छ</u> ।
खुने लाडगोल <u>चा</u> ।	ऊ फुटबल <u>खेल्छ</u> ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रेखाङ्कित पदहरु सकर्मक क्रिया हुन् ।

(ख) अकर्मक क्रिया - फेड पाम्मे

वाक्यमा कर्म नलिने क्रियालाई अकर्मक -फेड पाम्मे) भनिन्छ । यसका केही नमुनाहरु :

तालिका नं. ४.६० अकर्मक क्रिया जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा
राम <u>एत्</u> ।	राम <u>हाँस्छ</u> ।
दिनेश <u>पे</u> ।	दिनेश <u>गयो</u> ।
खुने <u>हाबे</u> ।	ऊ <u>रोयो</u> ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रेखाङ्कित पदहरु अकर्मक क्रिया हुन् ।

४.१३ वाच्य

वाक्यमा कर्ता, कर्म, र भाव मध्ये कुनै एउटालाई प्रधान हुने व्याकरणत्मक युक्तिलाई वाच्य भनिन्छ । (अधिकारी, २०६२:१६५)

वाच्य विशेषत क्रियासँग सम्बन्धित भएर व्यक्त हुन्छ । तमरखोले लिम्बू भाषिकामा कर्तृवाच्य, कर्मवाच्य र भाववाच्य मध्ये कर्तृवाच्य मात्र पाइन्छ । अन्य दुई वाच्यको प्रयोग हुन्दैन । यसको प्रयोगका आधारमा पनि स्पष्ट हुन जान्छ ।

(क) कर्तृवाच्य

वाक्यमा कर्ताको प्रधान हुने वाच्यलाई कर्तृवाच्य भनिन्छ । कर्तृवाच्यमा सर्कमक र अर्कमक दुवै क्रियाबाट वाच्य बन्दछ । यसमा कर्ताको भूमिका मुख्य हुन्छ, भने कर्म र भावको भूमिका गौण हुन्छ । जुन तलको तालिकाबाट प्रष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ४.६१ कर्तृवाच्य जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा	केन्द्रीय भाषिका
आङ्गा तःक चाङ् ।	म खाना खान्छु ।	इङ्गा तःक चाङ् ।
खुने तःक चो ।	उसले खाना खायो ।	हुने तःक च ।
खुने एरे ।	ऊ हाँस्यो ।	हुने एरा ।
गीता साप्ला निरु ।	गीता किताब पढ्छे ।	गीता साप्पन निता ।
सुरेश त्ये ।	सुरेश आयो ।	सुरेश त्ये ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा हेर्दा नेपाली भाषामा कर्ता र क्रियापद बिच सम्बन्ध भई कर्ता अनुसारको क्रियापदको सङ्गति भएको छ, भने तमरखोले लिम्बू भाषिकामा पनि कर्ता र क्रियापद बिचमा सम्बन्ध भई कर्ता अनुसारको क्रियापदको सङ्गति भएको छ ।

(ख) कर्म वाच्य

वाक्यमा कर्मको प्रधानता हुने वाच्यलाई कर्म वाच्य भनिन्छ । तमरखोले लिम्बू भाषिकामा कर्म वाच्यको प्रयोग पाइन्दैन । जुन तलको तालिकाबाट स्पष्ट पार्न खोजिएको छ ।

तालिका नं. ४.६२ कर्म वाच्य जनाउने शब्द

तमोरखोले भाषिका	नेपाली भाषा
आङ्गालाम् तःक आजाम् ।	मद्वारा खाना खाइन्छ ।
राजनलाम्वा तःक चाम्ना ।	राजनद्वारा खाना खाइयो ।
नुसालाम् साप्ला निप्ना ।	भाइद्वारा किताब पढिन्छ ।
तिलिङ्गालाम् केखुप्पेन् तेम्ना ।	पुलिसद्वारा चोर समातियो ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथि दिइएको तालिकामा कर्तामा द्वारा र क्रियापदमा इ प्रत्यय लागेर कर्म वाच्य बनेको छ, भने तमरखोले लिम्बू भाषिकामा कर्तामा लाम् र क्रिया पदमा आ र धातुको पछाडी म प्रत्यय लागेर क्रियापद आजाम् भए ता पनि आजाम्, निप्ना, तेम्ना र चाम्नाको अर्थ खायौं, पढ्यौं, समात्यौ र खायौ बहुवचन जनाउने क्रियापद मात्र हुने भएकोले तमरखोले लिम्बू भाषिकामा कर्म वाच्यको व्यावस्था नभएको देखिन्छ ।

(ग) भाव वाच्य

वाक्यमा भाव वा क्रियाको प्रधानता हुने वाच्यलाई भाव वाच्य भनिन्छ । तमरखोले लिम्बू भाषिकामा भाव वाच्यको व्यवस्था हुन्दैन । जुन तलको तालिकाबाट स्पष्ट पार्न खोजिएको छ ।

तालिका नं. ४.६३ भाव वाच्य जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा
तःक आजाम् ।	खाना खाइयो ।
साप्ला अनिरुम् ।	पुस्तक पढिन्छ ।
साम् आलोरे ।	गीत गाइयो ।
सारिक् आलाक्से ।	बेसरी नाचियो ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका तालिकामा नेपाली भाषाका भाव वाच्यका वाक्यको क्रियाको धातुमा इ प्रत्यय लागि क्रिया प्रमुख भएको छ, भने तमरखोले भाषिकामा चाहि आ प्रत्यय लागि बनेको आजाम्, अनिरुम्, आलोरे र आलाक्से क्रियापदले क्रियालाई प्रमुख नबनाई कन बहुवचन मात्र जनाउने भएकोले तमरखोले लिम्बू भाषिकामा भाव वाच्य नभएको भन्ने प्रष्ट हुन्छ ।

४.१४ आदर

व्यक्तिको सामाजिक इच्छा र प्रतिष्ठालाई अभिव्यक्त गर्न प्रयोग गरिने सार्वनामिक रुपलाई आदर भनिन्छ । आदर मूलत द्वितीय र तृतीय पुरुषको सन्दर्भमा अभिव्यक्त हुन्छ । (पोखरेल, २०६५:१५५)

“आदरार्थी मानवीय सन्दर्भमा मात्र व्यक्त हुन्छ । आदर जनाउँदा आदरको तह अनुसार क्रिया पदको रुपहरुमा भिन्नता आउँछ । आदरार्थीका विभिन्न तह हुन्छन् । आदर रहित, मध्यम आदर, उच्च आदर, उच्चतर आदर र अति उच्चतम आदर (अधिकारी, २०६७:२०१)

तमरखोले लिम्बू भाषिकामा नेपाली भाषामा जस्तो आदरको तह छैन वा आदरको विभिन्न रुप बुझाउने शब्द पाइन्दैन, जुन तलदिइएको तालिकाबाट स्पष्ट पार्न खाजिएको छ ।

तालिका नं. ४.६४ आदर जनाउने शब्द

नेपाली भाषा	आदर	तमरखोले भाषिका	आदर
तँ भात खान्छस् ।	आदर रहित	खेने तःक केजो ।	आदर रहित
तँ स्कूल जान्छस् ।	आदर रहित	खेने स्कूल केवेक् ।	आदर रहित
तिमी खाना खान्छौं ।	मध्यम आदर	खेने तःक केजो ।	आदर रहित
उनी घर जान्छे ।	मध्यम आदर	खुने हिम्मु पेक् ।	आदर रहित
तपाईं खाना खानुहुन्छ ।	उच्च आदर	खेने तःक केजोबी ।	आदर रहित
तपाइ मकै खानुहुन्छ ।	उच्च आदर	खेने माकि केजोबी ।	आदर रहित
हजुर खाना खाइसिन्छ ।	उच्चतर	आदाड्बा तःक केजोबी	आदर रहित
हजुर घर गोइसिन्स् ।	उच्चतर	आदाड्बाहिम्मु केवेक्की	आदर रहित

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा नेपालीमा आदर अनुसार कर्ता र क्रियापदको छनोट भएको छ, भने तमरखोले लिम्बू भाषिकामा कर्ताको रूपमा खेने र क्रिया पदको रूपमा केज, केवेक र पेक् आएको छ । माथिको तालिकाबाट के देखिन्छ, भने तमरखोले लिम्बू भाषिकामा प्रयोग भएका कर्ता र क्रियापदको सङ्गति पाइन्दैन । तसर्थ यस भाषिकामा आदरको तह नरहेको देखिन्छ ।

४.१५ प्रेरणार्थक

कर्ताले कुनै काम आफै नगरी अरु कसैको प्रेरणाबाट प्रेरित भई गरेको जनाउने वाक्यलाई प्रेरणार्थक वाक्य भनिन्छ । प्रेरणार्थक वाक्यमा प्रेरक कर्ता र प्रेरित कर्ता गरी सामान्यतया दुई वटा कर्ता हुन्छ ।

“दुई वाक्यका बिच निहित हुने हेतुमुलक वा प्रेरक-प्रेर्य सम्बन्ध जनाउने क्रियालाई प्रेरणार्थक भनिन्छ (अधिकारी, २०६२:१७७)। तमरखोले लिम्बू भाषिकामा पनि प्रेरणार्थक वाक्यको व्यास्था रहेको छ । जुन स्पष्ट रूपमा तलको तालिकामा देखाएको छ ।

तालिका नं. ४.६५ प्रेरणार्थक जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा
हरिरे रामेन् हुरु ।	हरिले रामलाई पढायो ।
गीतारे सीता तःक चातु ।	गीताले सीतालाई खाना खुवाई ।
गोपालरे शरणनेन् उतु ।	गोपालले शरणलाई बोलायो ।
आङ्गा रामेन् कक् कुवाङ्सुड ।	म रामलाई भारी बोक्न लगाउँछु ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा नेपाली भाषाको पहिलो कर्तामा ले र दास्रो कर्तामा लाई विभक्ति प्रयोग गरी प्रेरणार्थक क्रियापदका रूपमा पढायो, खुवाई, बालायो र लगाउँछु प्रयोग भएको छ, भने तमरखोले लिम्बू भाषिकामा पहिलो कर्तामा रे र दोस्रो कर्तामा एन् विभक्ति प्रयोग भए पनि कुनै ठाउँमा प्रयोग नहुने अवस्था देखिन्छ । माथि दिइएका मेवाखोले भाषिकामा हुरु, चातु, उतु र कुवाङ्सुड क्रियापद प्रेरणार्थक हुन् ।

४.१६ करण

वाक्यमा क्रियाद्वारा क्रियाको कार्यव्यापार भएको भल्काउने वाक्य करण हो । सकरात्मक अर्थ बुझाउने क्रियापदलाई करण भनिन्छ । यस्तो क्रियाले (हो) वा (हुन्छ) भन्ने अर्थ दिन्छ । तमरखोले भाषिकाको करण वाक्यका नमुना तल तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४.६६ करण जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली भाषा	लिम्बू भाषा
खेने पेगे ।	तिमी जाऊ ।	खेने पेगे ।
आङ्गा तःक चाड ।	म खाना खान्छु ।	आङ्गा तःक चाड ।
सीता हिम्मु पेक ।	सीता घर जान्छे ।	सीता हिम्मो पेका ।
खेने वजार पेगे ।	तिमी वजार जाऊ ।	हेने पाङ्जुम पेगे ।
खुने तःक चो ।	ऊ खाना खान्छु ।	हुने तःक च ।
बिमल साम्लो ।	बिमल गीत गाउँछु ।	बिमल साम्लो
खेने काम केजोक ।	तिमी काम गर्छौ ।	हेने याम्बक केजोक ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

४.१७ अकरण

वाक्यमा क्रियाद्वारा क्रियाको कार्यव्यापार नभएको भल्काउने वाक्य अकरण हो । नकरात्मक अर्थ बुझाउने क्रियालाई अकरण भनिन्छ । यस्तो क्रियाले (होइन) वा (हुन्न) भन्ने अर्थ दिन्छ । तमरखोले भाषिकाको अकरण जनाउने वाक्यहरु तल तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४.६७ अकरण जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
खेने हिम्मु मेबेगेन्ने ।	हेने हिम्मो मेबेगेन् ।	तिमी घर नजाऊ ।
आङ्गा तःक मेजाआन् ।	आङ्गा तःक मेजाइन् ।	म खाना खाँदिन ।
खेने काम केन्जोक्नेन् ।	हेने याम्बक केन्जोक्नेन् ।	तिमी काम गर्दैनौ ।
बिमल साम् मेलोनेन् ।	बिमल साम् मेलोनेन् ।	बिमल गीत गाउँदैन ।
खेने वजार मेवेन्ने ।	हेने पाङ्जुम मेबेगेने ।	तिमी वजार नजाऊ ।

माथि दिएको तालिकालाई हेर्दा नेपालीमा करण वाक्यलाई अकरण बनाउँदा क्रियापदको शुरुमा, विचमा र अन्तिममा निषेध बोधक 'न' आए जस्तै तमरखोले लिम्बू

भाषामा करण वाक्यलाई अकरण वाक्यमा परिवर्तन गर्दा क्रियापदमा 'मेन्' र 'केन्' निषेध बोधक शब्द जोड्ने देखियो ।

४.१८ कारक - सोःक

वाक्यमा क्रियाको कार्यमा विशेष किसिमको अर्थगत सम्बन्ध दर्साउने शब्दलाई कारक भनिन्छ । क्रियाको प्रकार्यसित सम्बन्ध राखि वाक्यमा कर्ता, कर्म, करण आदि भूमिका निर्वाह गर्ने नामिक पदहरूलाई कारक भनिन्छ । (लम्साल, २०६२:१४२) । तमरखोले भाषिकामा कारकलाई सोःक भनिन्छ । यस भाषिकामा रहेका कारकहरूलाई निम्न अनुसार अध्ययन गर्ने सकिन्छ ।

(क) कर्ता कारक - चोःक सोःक

वाक्यमा क्रियाको कार्य सम्पादन गर्ने आएको नामिक पदलाई कर्ता कारक भनिन्छ । नेपालीमा यसलाई जनाउन ले प्रथम विभक्ति चिन्ह लगाइन्छ भने तमरखोले भाषिकामा कर्ता कारकलाई चोःक सोःक भनिन्छ । यसलाई जनाउन रे प्रथम विभक्ति चिन्ह लगाइने गरिन्छ, भने कुनै कुनै समयमा विभक्ति लोप समेत हुन्छ । जुन तल तालिकाबाट प्रष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ४.६८ कर्ता कारक जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
गीतारे साप्ला निरु ।	गीतारे साप्पन निरु ।	गीताले पुस्तक पढी ।
खुने कामेन चोगु ।	हुने याम्बक चोगु ।	उसले काम गयो ।
रामरे तःक चो ।	रामरे तःक	रामले खाना खान्छ ।
आम्मारे तःक थोक्तु ।	आम्मारे तःक थोक्तु ।	आमाले खाना पकाइन् ।
आनिगे हिम्म चोगुम्बे ।	आङ्ग्या हिम चोगुम्बा ।	हामीले घर बनायौं ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिको तालिकामा पहिले, चौथो र पाँचौ वाक्यमा प्रथम विभक्ति चिन्ह रे लगाइएको छ, भने दोस्रो, तेस्रो र अन्ति वाक्यमा विभक्ति लोप भएको अवस्था देखाइएको छ । माथिका वाक्यमा रेखाङ्कन गरिएका पदहरु कर्ता कारक हुन् ।

(ख) कर्म कारक - ताःक सोःक

वाक्यमा क्रियाको कार्य सम्पादन गर्न आएको कर्ताले गरेको कार्यको असर वा फल प्राप्त गर्ने नामिक पदलाई कर्म कारक भनिन्छ । यसलाई जनाउन नेपाली भाषामा द्वितीय विभक्ति चिन्ह लाई लगाइन्छ । तमरखोले लिम्बू भाषिकामा कर्म कारकलाई ताःक सोःक भनिन्छ । त्यसलाई जनाउन 'इन' र 'एन्' द्वितीय विभक्ति चिन्ह प्रयोगमा आएता पनि धेरै जसो विभक्ति लोप हुन्छ । जुन तलको तालिकामा प्रष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ४.६९ कर्म कारक जनाउने शब्द

नेपाली भाषा	तमरखोले भाषिका	मानक भाषा
श्यामले हरिलाई बोलायो	श्यामरे हरिइन उतु ।	श्यामरे हरिन् उतु ।
मैले रामलाई कुटे ।	आङ्गा राममेन् हिप्तुङ् ।	आङ्गा राम हिप्तुङ ।
उसले तँलाई पिट्यो ।	खुने खेने केहिप्ते ।	हुने हेने केहिप्ता ।
उसले मलाई बोलायो ।	खुने आङ्गा उताङ् ।	हुने आङ्गा उताङ् ।
गीताले मलाई बोलाइन् ।	गीतारे आङ्गा उताङ् ।	गीतारे आङ्गा उताङ् ।
तैले भाइलाई कुटिस् ।	खेने केन्सा केहिप्तु ।	हेने नुसाइन् केहिप्तु ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथि दिइएको तालिकामा पहिले र दोस्रो वाक्यमा क्रमशः इन र मेन कर्म विभक्ति लागेको छ, भने अन्य वाक्यमा विभक्ति लोप भएको अवस्था छ । रेखाङ्कित गरिएका पदहरु कर्म कारक हुन् ।

(ग) करण कारक - साःमा सोःक

वाक्यमा क्रियाको कार्य सम्पादन गर्नका लागि कर्तालाई सहयोग गर्न साधन, कारण र हेतु बनी आउने नामिक पदलाई करण कारक भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा करण

कारकलाई साःमा सोःक भनिन्छ । जसलाई जनाउन 'ले' विभक्ति चिन्ह प्रयोग गरिन्छ ।
जुन तलको तालिकाद्वारा प्रष्ट पारिएकोछ ।

तालिका नं. ४.७० करण कारक जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
रामरे <u>चम्चाले</u> तःक चो ।	रामरे <u>चम्चाले</u> तःक च ।	रामले चम्चाले भात खायो ।
खुने <u>दुरबिनेले</u> ओमेतु ।	हुने <u>दुरबिनेले</u> ओमेतु ।	उसले दुरबिनले हेच्यो ।
आङ्गा <u>तक्कातिल्ले</u> असेकेन् सेरुड ।	आङ्गा <u>तक्कातिल्ले</u> असेक सेरुड ।	मैले लठ्ठीले सर्प मारे ।
हरिरे <u>नाक्चाले</u> सकइङ्खड साप्तु ।	हरिरे <u>नाक्चाले</u> सकइङ्घड साप्तु ।	हरिले कलमले चिठ्ठी लेख्यो ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रखाइकित पदहरु करण कारक हुन् ।

(घ) सम्प्रदान कारक - पिऽ सोःक

वाक्यमा क्रियाको कार्य सम्पादन गर्ने क्रममा कनै वस्तुलाई प्राप्त गर्ने, स्वीकार गर्ने, नगर्ने वा भविश्यमा प्राप्त गर्ने सम्भावना व्यक्त गर्ने नामिक पदलाई सम्पादन कारक भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा सम्प्रदान कारकलाई पिऽसोःक भनिन्छ । यस कारकलाई जनाउन 'एन्' विभक्ति चिन्ह लाग्ने गर्छ ।

तालिका नं.४.७१ सम्प्रदान कारक जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	मानक भाषा	नेपाली
आङ्गा <u>रमेशेन्</u> याड पिरुड् ।	आङ्गा <u>रमेशेन्</u> याड पिरुड् ।	म रमेशलाई पैसा दिन्छु ।
राजुरे <u>कुम्साएन्</u> चाड इडुपिरु ।	राजुरे <u>कुम्साएन्</u> ते इडुपिरु ।	राजुले भाइलाई लुगा किर्दियो ।
कमलरे <u>कुन्साएन्</u> कलम पिरु ।	कमलरे <u>कुन्साएन्</u> नाक्चा पिरु ।	कमलले भाइलाई कलम दियो ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रखाङ्कित पदहरु सम्प्रदान कारक हुन् ।

(ड) अपादान कारक - सेन् सोःक

वाक्या क्रियाको कार्य सम्पादन गर्न कुनै व्यक्ति, वस्तु, ठाउँ, स्रोतसँग छुट्टिएको वा अलगिएको सङ्केत गर्ने नामिक पदलाई अपादान कारक (सेन् सोःक) भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा अपादान कारक जनाउन 'लाम्' र 'नु' विभक्ति चिन्ह प्रयोग हुन्छ ।

तालिका नं. ४.७२ अपादान कारक जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली
काजी पोखरालाम् फेरे ।	काजी पोखरालाम् त्या ।	काजी पोखराबाट आयो ।
सिङ्बुएण्नु आम्बे मुच्चे ।	सिम्बुडेनु आम्बे मक्थ्या	रुखबाट आँप खस्यो ।
सीता भ्रापानु थाडे ।	सीता भ्रापालाम् थाडे ।	सीता भ्रापाबाट आइन् ।
आन्सा विदेलाम् त्ये ।	आन्सा विदेलाम् त्ये ।	भाइ विदेसबाट आयो ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

(च) सम्बन्ध कारक - काप् सोःक

षष्ठी विभक्ति चिन्ह को, का, की, रो, रा, री, नो, ना, नी लागे नेपालीमा सम्बन्ध कारक भए ता पनि वाक्यमा नामिक पद र क्रियापद विचमा सोभै सम्बन्ध भएकाले यसलाई कारक मानिएको छैन । तमरखोले भाषिकामा षष्ठी विभक्तिलाई काप् सोःक भनिन्छ, भने यसलाई जनाउन 'ले' र 'रे' विभक्ति चिन्ह प्रयोग गरिन्छ ।

तालिका नं. ४.७३ सम्बन्ध कारक जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	मानक भाषा	नेपाली
रामरे कुम्बा विदेश पे ।	रामरे कुम्बा विदेश पे ।	रामको बुबा विदेश गयो ।
कुङ्साडले परीक्षा साप्तु ।	कुङ्साडले परीक्षा साप्तु ।	कुङ्साडले परीक्षा लेख्यो ।
शरणले कुम्भु त्ये ।	शरणले कुम्भु ते ।	शरणको दाजु आयो ।
रमारै नाक्चाहा चाम्मा मेमए ।	रमारै नाक्चाहा केरेक्क मेमए ।	रमाका सबै कलम हराए ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

(छ) अधिकरण कारक - ओ सोःक

वाक्यमा क्रियाले सम्पादन गरेको कार्यव्यपारको आधार स्थान, समय, विषय आदि बुझाउन आउने नामपदलाई अधिकरण कारक भनिन्छ। तमरखोले भाषिकामा अधिकरण कारकलाई ओ सोःक भनिन्छ, भने यसलाई जनाउन 'मु' विभक्ति चिन्ह प्रयोग हुन्छ।

तालिका नं. ४.७४ अधिकरण कारक जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली
खुने हिम्मु युङ् ।	खुने हिम्मु युङ् ।	ऊ घरमा बस्छ ।
पुःन सिङ्बुहेम्मु युङ् ।	पुःन सिङ्बुहेम्मु चुक्ते ।	चरा रुखमा बस्यो ।
आङ्गा स्कूलेमु वाआ ।	आङ्गा निसाम् हिम्मु वाआ ।	म स्कूलमा छु ।
किताबपेन् टेबुलेमु ने ।	साप्पनेन् टेबुलेमु ने ।	किताब टेबुलमा छ ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

४.१९ विभक्ति - सम्बन्ध

विभक्तिले वाक्यभिन्नका पदहरूको पारस्परिक सम्बन्ध बुझाउँछ। तमरखोले लिम्बू भाषिकामा विभक्तिलाई सम्बन्ध भनिन्छ। यस भाषिकामा पनि विभक्ति नेपाली भाषामा जस्तै सात प्रकारका रहेका छन्।

(क) प्रथम विभक्ति - थिक्पे सम्बन्ध

कर्ता करकसँग नजिक सम्बन्ध देखाउने विभक्तिलाई प्रथम विभक्ति (थिक्पे सम्बन्ध) भनिन्छ। तमरखोले लिम्बू भाषिकामा प्रथम विभक्तिको रूपमा 'रे' विभक्ति आउँछ।

तालिका नं. ४.७५ प्रथम विभक्ति जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली
रामरे तःक चो ।	रामरे तःक च ।	रामले खाना खायो ।
आन्सारे तःक चो ।	नुसाइल्ले तःक च ।	भाइले खाना खायो ।
आम्मारे तःक थोक्तु ।	माम्मारे तःक थोक्तु ।	आमाले खाना पकाइन् ।
हरिरे नुरिक निरु ।	हरिरे नुरिकाङ् निरु ।	हरिले राम्ररी पढ्यो ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रेखाङ्कित पदहरु प्रथम विभक्ति हुन् ।

(ख) द्वितीय विभक्ति - निबे सेम्बे

कर्म कारकसँग नजिक सम्बन्ध देखाउने विभक्तिलाई द्वितीय विभक्ति (निबे सेम्बे) भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा द्वितीय विभक्तिका रूपमा 'एन्' विभक्तिका आउँछ ।

तालिका नं. ४.७६ द्वितीय विभक्ति जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	मानक भाषा	नेपाली भाषा
आङ्गा रामेन् हुरुङ् ।	आङ्गा रामेन् हुरुङ् ।	मैले रामलाई पढाए ।
हरिरे मोहोनेन् हिप्तु ।	हरिरे मोहोनेन् हिप्तु ।	हरिले मोहोनलाई कुट्यो ।
हरिरे कुन्साएन् उतु ।	हरिरे कुन्साएन् उतु ।	हरिले बहिनीलाई बलायो ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रेखाङ्कित पदहरु द्वितीय विभक्ति हुन् ।

(ग) तृतीय विभक्ति - सुम्बे सेम्बे

करण कारकसँग नजिक सम्बन्ध देखाउने विभक्तिलाई तृतीय विभक्ति (सुम्बे सेम्बे) भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा तृतीय विभक्तिका रूपमा 'ले' विभक्ति आउँछ ।

तालिका नं. ४.७७ तृतीय विभक्ति जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	नेपाली
आङ्गा चम्चाले तःक चाङ् ।	म चम्चाले खाना खान्छु ।
आङ्गा तकातिल्ले असेकेन् सेरुङ् ।	मैले लठ्ठीले सर्प मरे ।
गोपालरे नाक्चाले सक्इङ्खङ् साप्तु ।	गोपाले कलमले चिठ्ठी लेख्यो ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रेखाङ्कित पदहरु तृतीय विभक्ति हुन् ।

(घ) चतुर्थी विभक्ति - लिबे सेम्बे

सम्प्रदान कारकसँग नजिक सम्बन्ध देखाउने विभक्तिलाई चतुर्थी विभक्ति (लिबे सेम्बे) भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा चतुर्थी विभक्ति जनाउन 'एन्' विभक्ति चिन्ह आउँछ ।

तालिका नं. ४.७८ चतुर्थी विभक्ति जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
आङ्गा श्यामेन् याङ् पिरुङ् ।	आङ्गा श्यामेन् याङ् पिरुङ् ।	मैले श्यामलाई पैसा दिएँ ।
आम्भुरे आन्साएन् चाङ् पिरु ।	कुम्भुरे कुन्साएन् चाङ् पिरु ।	दाजुले भाइलाई लुगा दिनु भयो ।
कमलरे कुन्साएन् नाक्चा पिरु ।	कमलरे कुन्साएन् नाक्चा पिरु ।	कमलले भाइलाई कलम दियो ।
रामरे गोपालेन् याङ् पिरु ।	रामले गोपाललेन याङ् पिरु ।	रामले गोपाललाई पैसा दियो ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रेखाङ्कित पदमा एन् विभक्ति हो ।

(ङ) पञ्चमी विभक्ति - डाबे सेम्बे

अपादान कारकसँग नजिक सम्बन्ध देखाउने विभक्तिलाई पञ्चमी विभक्ति (डाबे सेम्बे) भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा पञ्चमी विभक्ति जनाउन 'लाम' र 'नु' विभक्ति चिन्ह आउँछ ।

तालिका नं. ४.७९ पञ्चमी विभक्ति जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
आङ्गा ताप्लेजुङलाम् आसेन् फेराङ ।	आङ्गा ताप्लेजुङलाम् मिप्मा फेराङ ।	म ताप्लेजुङबाट हिजो आए ।
सुवास धराननु तान्दिक थाङ् ।	सुवास धराननु तान्दिक थाङ् ।	सुवास धरानबाट भोली आउँछ ।
आन्सा पोखरालाम् आइन् फेन् ।	आन्सा पोखरालाम् आइन् फेन् ।	भाइ पोखराबाट आज आउँछ ।
आन्सा काठमाण्डौलाम् आछिन्दान थाङ् ।	आन्सा काठमाण्डौलाम् आछिन्दान फेन् ।	बहिनी काठमाण्डौबाट पर्सी आउँछे ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रेखाङ्कित पदमा लाम् र नु विभक्ति हुन् ।

(च) षष्ठी विभक्ति - तुक्पे सम्बन्ध

सम्बन्ध कारकसँग नजिक सम्बन्ध देखाउने विभक्तिलाई षष्ठी विभक्ति (तुक्पे सम्बन्ध) भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा षष्ठी विभक्ति जनाउन 'रे' र 'ले' विभक्ति चिन्ह आउँछ ।

तालिका नं. ४.८० षष्ठी विभक्ति जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली
रमेशरे कुपरीक्षा त्ये ।	रमेशरे कुपरीक्षा त्ये	रमेशको परीक्षा आयो ।
आसाल्ले कुगाम होप् ।	आसाल्ले कुयाम्बक् होप् ।	मेरो छोराको काम छैन ।
रामरे कुम्बा त्ये ।	रामरे कुम्बा त्ये ।	रामको बुबा आउँनु भयो ।
आन्सारे तःक चो ।	नुसारे तःक चो ।	भाइले खाना खायो ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रेखाङ्कित पदमा रे र ले विभक्ति हुन् ।

(छ) सप्तमी विभक्ति - नुबे सम्बे

अधिकरण करकसंग नजिक सम्बन्ध देखाउने विभक्तिलाई सप्तमी विभक्ति (नुबे सम्बे) भनिन्छ । तमरखोले भाषिकामा सप्तमी विभक्तिका रूपमा मु विभक्ति आउँछ ।

तालिका नं. ४.८१ सप्तमी विभक्ति जनाउने शब्द

तमरखोले भाषिका	लिम्बू भाषा	नेपाली भाषा
राम हिम्मु युङ् ।	राम हिम्मो युङ् ।	राम घरमा बस्छ ।
आङ्गा बजारेमु वाआ ।	आङ्गा पाङ्जुम वाआ ।	म बजारमा छु ।
खुने हिम्मु वा ।	हुने हिम्मो वा ।	ऊ घरमा छ ।
टबुलेमु किताबपेन् ने ।	टबुलेमु साप्पनेन् ने ।	टेबुलमा किताब छ ।

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७४

माथिका रेखाङ्कित पदमा 'मु' विभक्ति हो ।

विश्लेषण

तमरखोले भाषिकाको अध्ययन र खोज गर्ने क्रममा भाषिकाको शब्द भण्डार र व्याकरणिक कोटिको अध्ययन र तुलना गरेको छ । व्याकरणिक कोटिमा रहेका शब्दहरूलाई विभिन्न पुस्तक, पत्रपत्रिका र सूचना प्रविधिको सहयोग लिएको छ । साथै तमरखोले भाषिहरूसँग प्रत्यक्ष रूपमा अन्तरक्रिया गरेर भाषाको प्रयोगलाई पनि मसिनो ढंगमा केलाएको छ ।

लिम्बू भाषा लिम्बू जातिको भएतापनि सबै लिम्बू भाषीहरू ठाउँ विशेषले गर्दा लवजमा फरकपन छ । जस्तै गर्दा शब्दहरू पनि फरक छ त्यै पनि बोधगम्य छ । नेपालमा रहेका लिम्बूहरू सबैले लिम्बूभाषा प्रयोग गरेको पाइँदैन किनभने घरपरिवार र समाजको वातावरणले गर्दा पनि लिम्बू भाषाको प्रयोग गर्न कठिन हुन्छ । भाषालाई जीवन्त राख्नको लागि लेख्य रूपनै चाहिन्छ किनेभने कति जातिहरूको लेख्य भाषा नभएको कारणले भाषा लोप भएको उदाहरण पाइन्छ । त्यसैले अन्त्यमा भाषालाई जोगाउनको लागि आफ्नो

भाषाको जर्गेना गर्न संस्कृति र लेख्य रूपको आवश्यकता छ । तमोरखोले भाषिका तमोरखोले बासीलेमात्र प्रयोग गर्छन् । लवाजमा अन्य लिम्बू भाषिका भन्दा फरक छ तर पनि बोल्न र बुझ्न सकिने किसिमको छ ।

सारांश

कुनै पनि कामको सुरुवात गर्नुपर्दा पहिला गरेको कामको रूपरेखाको अध्ययन गर्नुपर्ने हुन्छ । जसले गर्दा उद्देश्यमा पुग्न सजिलो पर्छ । लिम्बू भाषामा ६ वटा भाषिका छ । ती सबै भाषिकाको संक्षिप्त व्याख्या छ । यसमा तमोरखोले भाषिकाको शब्द भण्डार र व्याकरणिक कोटिको तुलनात्मक अध्ययन गरेको छ । जसले पछि तमोरखोले भाषिकाको लागि सहज बन्छ ।

अध्याय पाँच

निष्कर्ष र सुझाव

५.१ निष्कर्ष

तमोरखोला नेपालको पूर्वी ताप्लेजुङ जिल्लाको तमोर नदीको तीरमा पर्ने फक्ताङलुङ गाउँपालिकामा पर्दछ । यहाँका लिम्बू जातिले बोल्ने जुन भाषा छ त्यस भाषालाई तमोरखोले भाषिका भन्दछन् । यहाँका आदिवासी लिम्बूहरूले बोल्ने लिम्बू भाषा अन्य भाषा जस्तै पाँचथरे, फेदापे, मेवाखोले भाषिका भन्दा केहि फरक पाइन्छ ।

प्रस्तुत शोध समस्यामा आधारित भई यस भन्दा अगाडी अध्ययन नभएको पाइएको हुनाले प्रस्तुत शीर्षकको लिम्बू भाषा र तमोरखोले भाषिकाको तुलनात्मक अध्ययन त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र सङ्काय, नेपाली शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह नेपा.शि.५९८ पाठयांशको प्रयोजनको निम्ति सो उपाधीको प्राप्त गर्नको लागि अध्ययन गरिएको छ । प्रस्तुत शोध शीर्षकमा आधारित समस्यामा केन्द्रित रही अध्ययनको सिमाङ्कन गरिएको अध्ययनको क्षेत्रमा गई सम्पूर्ण जनसङ्ख्याबाट नमुना छनोट गरी स्थलगत अध्ययनबाट प्राप्त प्राथमिक स्रोत र द्वितीय स्रोतका आधारमा सामग्रीको अध्ययन विश्लेषण गरी प्राप्त भएको निष्कर्षलाई निम्न अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

- (१) लिम्बूहरू नेपालका आदिवासी हुन् ।
- (२) लिम्बू जातिहरूको आफ्नै भाषा र लिपि रहेको छ ।
- (३) बसोबासका आधारमा लिम्बू भाषाको छ वटा भेदहरू रहेको पाइन्छ ।
- (४) लिम्बू भाषा चिनीयाँ भाषाको भोट बर्मेली भाषा परिवार भित्र पर्ने एउटा भाषा हो ।
- (५) तमोरखोले लिम्बू भाषिका लिम्बू भाषाको ताप्लेजुङ जिल्लाको उत्तरी क्षेत्रको तमोरखोला नदीको आसपासमाको तमरथुममा बसोबास गर्ने लिम्बू जातिले बोल्ने एउटा लिम्बू भाषा हो ।

- (६) यो भाषिका हालसम्म कथ्य रूपमा मात्र भएकोले लेख्य रूपमा विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
- (६) मेवाखोले लिम्बू भाषामा अदरको तह, भविष्यत काल जनाउने क्रियापद, लिङ्ग व्यवस्था, कर्म र भाव वाच्यको व्यवस्था पाइन्दैन ।
- (७) तमरखोले लिम्बू भाषिका अन्य लिम्बू भाषिका भन्दा केही शब्द र शब्द उच्चारणमा फरक रहेको छ ।

५.२ सुभाब

- (क) तमरखोले लिम्बू भाषा कथ्य रूपमा मात्र रहेकोले यस भाषालाई लेख्य रूपमा विकास गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।
- (ख) तमरखोले लिम्बू भाषाका वारेमा गहन अध्ययन अनुसन्धान गर्नु पर्ने आवश्यकता रहेको देखिन्छ ।
- (ग) लिम्बू भाषाको आधुनिक व्याकरणको अभाव देखिएकोले आधुनिक व्याकरण लेख्नु पर्ने आवश्यक देखिन्छ ।
- (घ) लिम्बू भाषामा हाल सम्म स्तरीय र वैज्ञानिक शब्दकोशको अभाव रहेकोले स्तरीय र आधुनिक वैज्ञानिक शब्दकोश लेखनमा कलम चलाउनु पर्ने देखिन्छ ।
- (ङ) लिम्बू भाषाको पठन पाठनलाई नेपाल सरकारले प्राथमिक तह सम्मका लागि मान्यता दिनेता पनि त्यसलाई हाल सबै ठाउँमा अनिर्वाय रूपमा लागू हुन नसकेको अवस्था भएकोले सबै ठाउँमा अनिर्वाय रूपमा लागू गर्नका लागि आवश्यक व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
- (च) लिम्बू भाषा शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि नेपाल सरकारसँग भाषा शिक्षको व्यवस्था मिलाउन माग गर्नु पर्ने ।
- (छ) भाषा पाठपुस्तक सबै ठाउँमा सहज रूपमा उपलब्ध गराउने वातावरण नेपाल आदिवासी जन जातिमासंगले विशेष पहल गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

- (ज) लिम्बू भाषालाई स्तरीय बनाउनका लागि गहन रूपमा खोज अनुसन्धान गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
- (झ) सबै लिम्बू जातिहरूले भाषा र लिपिलाई संरक्षण गर्नका लागि आ-आफ्नो क्षेत्रबाट विशेष पहल गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
- (ञ) नेपालमा भएका भाषा भाषिको संरक्षणका लागि नेपाल सरकारले विशेष व्वस्था गर्नु पर्ने आवश्यकता रहेको देखिन्छ ।

उपयोगिता

यस तमरखोले भाषिका अध्ययनबाट लिम्बू भाषिकाको लागि उपयोगिता निम्न छन् :

- (क) तमोरखोले भाषिहरूले तमोरखोले भाषाबाट लेख्य रूपमा पढ्न पाउँछन् ।
- (ख) स्थानीय भाषाबाट पाठ्यपुस्तक प्रकाशनको लागि सहयोग मिल्छ ।
- (ग) तमोरखोले भाषिकाको बारेमा विद्वानहरूले पढ्न पाउँछन् ।
- (घ) तमोरखोले बासीकाबाट नै सुचना तथा संचारहरू सम्प्रेषण गर्न सक्दछन् ।

५.४ भावी अध्ययनका सम्भावित शीर्षकहरू

- (क) तमरखोले लिम्बू भाषिकाको शब्द व्युत्पादन र रूपायन प्रक्रियाको अध्ययन ।
- (ख) तमरखोले लिम्बू भाषिकाको भाषागत वैज्ञानिक अध्ययन ।
- (ग) तमरखोले लिम्बू भाषिको छथरे भाषिकासँग तुलनात्मक अध्ययन ।

सन्दर्भग्रन्थ सूची

- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०५६), सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०६९), नेपाली भाषा शिक्षण (नवौं सं.) काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- चेम्जोङ, निर्मला (२०६८), पान्थरे लिम्बू भाषिका एक अध्ययन (अप्रकाशित शोधपत्र) काठमाडौं : त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग ।
- चेम्जोङ, इमानसिंह (मूल सम्पादक २०५९), लिम्बू-नेपाली-अंग्रेजी शब्दकोश, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।
- नेपाल, राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान (२०५५), नेपाली बृहत शब्दकोश, काठमाडौं : लेखक ।
- बोखिम, उषा (२०६९) ताप्लेजुङ जिल्लामा बोलिने लिम्बू भाषा र नेपाली भाषाको व्याकरणात्मक कोटिको व्यतिरेकी अध्ययन (अप्रकाशित शोधपत्र) कीर्तिपुर : त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग ।
- भट्टराई, रामप्रसाद (२०६५), भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन ।
- भण्डारी, पारसमणि र अन्य (२०६८) भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाडौं : पिनाकल पब्लिकेसन प्रा.लि. ।
- माबो, पदमसिंह (२०६६) लिम्बू भाषिकाको शब्दवर्ग र व्याकरणिककोटिहरूको अध्ययन (अप्रकाशित शोधपत्र) कीर्तिपुर : त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग ।
- राई, रामकुमार (२०५३) नेपाली र दुमी भाषाका शब्द निर्माण र व्याकरणिक, कोटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन, (अप्रकाशित शोधपत्र) ताहाचल : त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, महेन्द्र रत्न क्याम्पस, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग ।

लिम्बू, राजकुमार (२०७०), मेवाखोले लिम्बू भाषिकाको अध्ययन (अप्रकाशित शोधपत्र)
कीर्तिपुर : त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा
विभाग ।

सुब्बा, बेगेन्द्र (२०५५), नेपाली भाषा र लिम्बू भाषा बीच पदसङ्गतिको तुलनात्मक
अध्ययन (अप्रकाशित शोधपत्र) कीर्तिपुर : त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र
सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग ।

प्रश्नावली

१, नामका आधारमा

सगरमाथा

.....।

सूर्य

.....।

हात्ती

.....।

२, काल आधारमा

भूत काल

१ मैले खाना खाएँ ।

.....।

२ ऊ घर गयो ।

.....।

३ सीताले खाना पकाइन् ।

.....।

अभूत काल

१ म घर जान्छु ।

.....।

२ हरिले खाना खाँदैछ ।

.....।

३ हिमाल माछा माडै हुनेछ ।

.....।

३, वचनका आधारमा

१ कुकुर आयो ।

.....।

२ कुरुरहरु आए ।

.....।

ॡ, सरुवनामका आधरमा

म

.....।

हामी

.....।

तुमी

.....।

के

.....।

कुन

.....।

ॡ, वलशेषणका आधरमा

राम्रो

.....।

नराम्रो

.....।

एक

.....।

दुई

.....।

ॢ, भावका आधरमा

१ मैले खाना खाएँ ।

.....।

२ हामीले खाना खायौ ।

.....।

३ ऊ घर जाला ।

.....।

७, करणका आधारमा

१ राम खाना खान्छ ।

.....।

२ म खाना खान्छु ।

.....।

८, अकरणका आधारमा

१ म खाना खाँदिन ।

.....।

२ विमल गीत गाउँदैन ।

.....।

३ तिमी वजार नजाऊ ।

.....।

९, वाच्यका आधारमा

कर्तृवाच्य

१ म खाना खान्छु ।

.....।

कर्म वाच्य

१ म द्वारा खाना खाइन्छ ।

.....।

भाव वाच्य

१ खाना खाइयो ।

.....।

१०, प्रेरणार्थक

१ हरिले रामलाई पढायो ।

.....।

२ म रामलाई भारी बोक्न लगाउँछु ।

.....।

११, वाक्य

सरल वाक्य

१ रामले खाना खायो ।

.....।

२ युगल घर गयो ।

.....।

संयुक्त वाक्य

१ रामले खाना खायो अनि स्कूल गयो ।

.....।

मिश्र वाक्य

१ जसरी ऊ आयो त्यसरी गयो ।

.....।

व्यक्तिगत विवरण

नाम	:	कविता सुब्बा
ठेगाना	:	मैवाखोला-२, ताप्लेजुङ
जन्म मिति	:	२०३०/०८/११
बुबाको नाम	:	ऐतराज फेयाङ (साँवा)
आमाको नाम	:	गौरीमाया लिम्बू
लिङ्ग	:	महिला
राष्ट्रभाषा	:	नेपाली
सम्पर्क	:	९८४४६८३८८७
शोध शीर्षक	:	लिम्बू भाषा र तमरखोले भाषिकाको तुलना
रुचि	:	समाजसेवा, अध्ययन र भ्रमण गर्ने
पेशा	:	विद्यार्थी

शैक्षिक योग्यता

क्र.सं.	तह	शैक्षिक संस्था	वर्ष
१	एस.एल.सी.	सरस्वती मा.वि. हाङपाङ ताप्लेजुङ	२०४७
२	आइ.ए.	मैवाखोला मा.वि. ताप्लेजुङ	२०६२
३	बि.एड.	पाथीभरा बहुमुखी क्याम्पस ताप्लेजुङ	२०६८
४	एम.एड.	पाँचथर बहुमुखी क्याम्पस पाँचथर	अध्ययनरत